

**Міністерство освіти і науки України
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
Факультет менеджменту і маркетингу
Кафедра менеджменту, публічного управління і адміністрування**

**ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
В ЕКЗАМЕНАЦІЙНІЙ КОМІСІЇ:**

**Завідувачка кафедри,
д.е.н., проф.**

_____ **Наталія БОНДАРЧУК**
« ____ » _____ **2024 р.**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**на тему: «УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЕФЕКТИВНІСТЮ
ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА НА
ПІДПРИЄМСТВІ»**

Освітньо-професійна програма «Менеджмент»
Спеціальність 073 «Менеджмент»
Ступінь вищої освіти: Бакалавр

Здобувач

Катерина ГОЦИК

**Науковий керівник,
к.е.н., доцент**

Інна ЗАСТАВА

Дніпро – 2024

**ДНПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет: Менеджменту і маркетингу
Кафедра: менеджменту, публічного управління та адміністрування
Освітньо-професійна програма: «Менеджмент»
Спеціальність: 073 «Менеджмент»
Ступінь вищої освіти: Бакалавр

ЗАТВЕРДЖУЮ
Зав. кафедри маркетингу,
д.н.держ. упр., професор
_____ **Наталія**
БОНДАРЧУК
« ____ » _____ 202__ р.

ЗАВДАННЯ

на підготовку кваліфікаційної роботи

ГОЦИК КАТЕРИНИ РОМАНІВНИ

1. Тема роботи: «Удосконалення управління ефективністю виробництва продукції рослинництва на підприємстві»

Науковий керівник: Застава Інна Анатоліївна, старший викладач
затверджені наказом по ДДАЕУ від « ____ » _____ 20__ р. № _____

2. Термін подання здобувачем роботи: « ____ » _____ 2024 р.

3. Вихідні дані до роботи: статистична та бухгалтерська звітність ФГ АГРО МАКС і КО за 2021-2023 роки, виробничо-фінансові плани, бізнес-плани, технологічні карти

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розкрити)

Розділ 1. Теоретичні аспекти управління ефективністю виробництва продукції рослинництва аграрних підприємств. Розділ 2. Діагностика сучасного стану процесу управління ефективністю виробництва продукції рослинництва в фермерському господарстві. Розділ 3. Шляхи удосконалення процесу управління ефективністю виробництва продукції рослинництва на підприємстві. Висновки і пропозиції.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень):

1. Підходи до визначення поняття «ефективність» в теорії управління. 2. Складові поняття ефективності виробництва. 3. Інноваційні методи підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва аграрних підприємств. 4. Структурно-логічна модель ефективного функціонування аграрних виробників з врахуванням різних чинників впливу. 5. Структура грошових надходжень в ФГ АГРО МАКС і КО в 2023 році, %. 6. Економічна ефективність функціонування ФГ АГРО МАКС і КО. 7. Аналітичне вирівнювання рівня рентабельності в фермерському господарстві за 2021-2023 рр. 8. Ефективність виробництва продукції рослинництва в фермерському господарстві АГРО МАКС і КО, 2023 р. 9. Сучасні агротехнології для мінімізації впливу негативних чинників на виробництво продукції рослинництва. 10. Ефективні стратегії зниження собівартості продукції та підвищення її якості. 11. Шляхи підвищення економічної ефективності функціонування аграрних підприємств. 12. Матриця БКГ товарного портфелю фермерського господарства АГРО МАКС і КО.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання

20.09.2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір і затвердження теми кваліфікаційної роботи, об'єкта дослідження	Вересень 2023 року	
2.	Складання і затвердження розгорнутого плану та завдання на кваліфікаційну роботу	Жовтень 2023 року	
3.	Вибір і опрацювання джерел інформації для підготовки першого розділу. Виконання першого розділу.	Жовтень - грудень 2023 року	
4.	Діагностика сучасного стану процесу управління ефективністю виробництва продукції рослинництва в фермерському господарстві. Написання другого розділу	Січень - лютий 2024 року	
5.	Шляхи удосконалення процесу управління ефективністю виробництва продукції рослинництва на підприємстві	Березень - квітень 2024 р.	
6.	Написання висновків та пропозицій	Травень 2024 р.	
7.	Оформлення кваліфікаційної роботи, збір супровідних документів.	Травень – червень 2024 р.	

Здобувач вищої освіти

_____ (підпис)

Катерина ГОЦИК

Керівник роботи

_____ (підпис)

Інна ЗАСТАВА

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ЕФЕКТИВНІСТЮ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ	8
1.1. Економічний зміст та поняття ефективності виробництва	8
1.2. Економічні показники ефективності виробництва продукції рослинництва	16
РОЗДІЛ 2. ДІАГНОСТИКА СУЧАСНОГО СТАНУ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ЕФЕКТИВНІСТЮ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА В ФЕРМЕРСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ	21
2.1. Оцінка розмірів підприємства та його ресурсного потенціалу	21
2.2. Аналіз економічної ефективності галузі рослинництва в фермерському господарстві	32
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ЕФЕКТИВНІСТЮ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА НА ПІДПРИЄМСТВІ	39
3.1. Інноваційні напрями підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва в сучасних умовах	39
3.2. Розробка стратегічних рішень підвищення ефективності виробництва	50
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	59
ДОДАТКИ	65

ВСТУП

Актуальність теми. Рослинництво – галузь сільського господарства, що включає вирощування сільськогосподарських культур, овочів, плодів і ягід тощо. Ця галузь забезпечує населення необхідними продуктами харчування. Виробники товарів народного споживання та харчова промисловість використовують продукцію рослинництва як сировину при виробництві різних видів товарів. В галузі тваринництва, у свою чергу, також використовуються такі побічні продукти, як солома, силос, відходи харчової промисловості.

«Незважаючи на складні умови виробництва, зумовлені високими цінами на виробничі ресурси, низькою привабливістю сільської місцевості, труднощами з отриманням кредитів сільськогосподарські підприємства мають потужний виробничий потенціал і залишаються основними виробниками продовольчої продукції як на вітчизняному так і зарубіжному ринках» [15].

Нині аграрні товаровиробники вимушені працювати у досить складних умовах через військовий стан в країні. Значна частина сільськогосподарських угідь на сьогодні є замінованою або ж залишилась на окупованих територіях. Частина фермерських господарств, землі яких розташовані в прифронтових зонах вимушені проводити сільськогосподарські роботи під постійними обстрілами і стикатися з багатьма ризиками. Але, не зважаючи на такі складні умови, наша країна продовжує виробляти продукцію рослинництва в великих обсягах, забезпечувати внутрішні потреби країни та імпортувати частину продукції за кодон [7].

Теоретичним і методологічним засадам сутності економічної ефективності в аграрному секторі та розробці напрямів її підвищення, присвячені роботи багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених, таких як Д. Рікардо, Г. Емерсон, В. Петті, П. Самуельсон та багато інших. Серед вітчизняних науковців, які аналізували проблеми ефективності виробництва

слід відзначити праці визнаних вчених-економістів В. Андрійчука, А. Замриги, М. Калінчика, М. Ковальчука, М. Огійчука, В. Мертенса, С. Мочерного, П. Саблука та інших. Але, незважаючи на численність досліджень, присвячених цій темі, до теперішнього часу не існує чіткого визначення щодо ефективності виробництва продукції в рослинницькій галузі.

В сучасних складних умовах, аграрні товаровиробники постійно впроваджують новітні інноваційні технології для підвищення ефективності організації виробництва. Як показує практика, сільськогосподарська продукція, вироблена вітчизняними аграріями користуються великим попитом, навіть незважаючи на підвищення цін, в порівнянні з іноземними виробниками. В основному це пояснюється тим, що вітчизняні виробники виробляють екологічно чисту продукцію, при цьому у виробництві продукції використовується оптимальна кількість консервантів. Ці обставини створюють попит на сільськогосподарську продукцію. Крім того, зараз зростає попит на органічну продукцію фермерських господарств, яка є екологічно чистою і безпечною.

Перехід до сталого економічного зростання та подальше удосконалення управління ефективністю виробництва продукції рослинництва аграрних підприємств неможливі без сприяння використанню досягнень науки, техніки, передового досвіду та інновацій. Для здійснення цих заходів необхідне поглиблене вивчення реальних процесів виробництва сільськогосподарської продукції, її характеристик, спрямованості та динаміки.

Вагомість досліджень, проведених в кваліфікаційній роботі обумовлюється замовленням на виконання кваліфікаційної роботи головою фермерського господарства АГРО МАКС і КО, що розташоване у Жмеринського району Вінницької області.

Мета кваліфікаційної роботи полягає в діагностиці сучасного стану галузі рослинництва в фермерському господарстві та розробці пропозицій направлених на удосконалення управління ефективністю її виробництва.

Відповідно до поставленої мети було сформовано такі завдання:

1. Глибокий аналіз теоретичних основ щодо управління ефективністю виробництва продукції рослинництва.

2. Детальне дослідження організаційно-економічної характеристики фермерського господарства та стану управління ефективністю виробництва продукції рослинництва в ФГ АГРО МАКС і КО.

3. Визначення напрямів удосконалення процесу управління ефективністю виробництва продукції рослинництва в фермерському господарстві.

Об'єктом дослідження є процеси з удосконалення управління ефективністю виробництва продукції рослинництва фермерського господарства.

Предметом дослідження є аспекти теоретичного, методологічного характеру з окреслення питань щодо удосконалення процесу управління ефективністю виробництва продукції рослинництва в ФГ АГРО МАКС і КО.

Методи дослідження. Логіка, як метод узагальнення й осягнення, використовувалася для конкретизації категорії «ефективність виробництва». Для узагальнення інформаційних даних використовувалися такі методи як аналіз і синтез, індуктивний і дедуктивний (теоретичні підходи до визначення сутності поняття «ефективність виробництва», формулювання висновків та пропозицій) статистичні методи (аналітичне вирівнювання, екстраполяція даних за трендом, табличний та графічний методи), методи стратегічного аналізу.

Теоретико-методологічною основою дослідження є надбання вітчизняних і зарубіжних вчених, а також статистична та фінансова звітність досліджуваного фермерського господарства АГРО МАКС і КО, статичні щорічники, аналітичні огляди, ресурси Інтернет.

Кваліфікаційна робота бакалавра складається із вступу, трьох розділів, висновків, містить 18 таблиць, 11 рисунків, 1 додаток. Перелік літератури включає 51 найменувань.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ЕФЕКТИВНІСТЮ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

1.1 Економічний зміст та поняття ефективності виробництва

Ефективність виробництва галузі рослинництва є важливим показником успішної діяльності аграрних товаровиробників. Це поняття визначається як співвідношення між валовим врожаєм і витратами (на землю, працю, добрива, насіння тощо), які були вкладені у виробництво сільськогосподарської продукції [11]. Висока ефективність виробництва вказує на те, що вирощування сільськогосподарської продукції відбувається ефективно, і приносить більше прибутку при мінімальних витратах. У галузі рослинництва ефективність виробництва можна підвищити шляхом використання новітніх технологій, оптимізації використання ресурсів, впровадження інноваційних методів обробітку ґрунту та посівів сільськогосподарських культур, а також вдосконаленням різноманітних агротехнічних заходів. Для досягнення високої ефективності виробництва у галузі рослинництва, важливо також враховувати чинники, що впливають на вирощування сільськогосподарських культур, такі як природно-кліматичні умови, тип ґрунту, вологість та інші агроекологічні чинники. Загалом, поняття та значення ефективності виробництва у рослинництві є ключовими для забезпечення стабільного та прибуткового сільськогосподарського господарства [3,4].

Ефективність виробництва є ключовою характеристикою будь-якого підприємства, включаючи аграрні підприємства у галузі рослинництва. Вона відображає здатність підприємства максимально використовувати наявні ресурси для досягнення поставлених цілей.

Поняття «ефективності виробництва» досліджували в різні періоди часу велика кількість вчених та науковців. В таблиці 1.1 розглянемо думки вчених щодо розкриття змісту дефініції «ефективність виробництва».

Таблиця 1.1

Систематизація трактування дефініції «ефективність виробництва»

Автор	Розкриття змісту	Недоліки
Брояка А. [3]	як загальний показник прибутковості компанії	центральним критерієм ефективності відзначено лише прибуток; жодні інші аспекти забезпечення ефективності не наводяться.
Васюк Т. [5]	як покроковий результат здійснення виробничої діяльності та досягнення поставлених цілей	не врахувавши витрати, що виникають в результаті виробництва сільськогосподарської продукції; не вказано інші аспекти забезпечення ефективності її виробництва
Козак Ю. [15], Псюк Р. [26]	як частка збільшення доходу підприємства	немає інформації щодо механізм збільшення доходу
Котиш О. [16, с. 6]	як комплексний показник	краще застосовувати для великих підприємств
Dr. Ram Singh [35]	як рух взаємозв'язку складових конкурентоспроможності компанії	використовується лише маленька частка в оцінці ефективності діяльності

В наукових літературних джерелах Куценко А. [19 с. 8] «ефективність» розглядає, за трьома підходами – цільовим, системним і вибіркоким (рис. 1.1), кожний з яких має свої позитивні та негативні сторони. Він вважає, що підвищити ефективність можна при поєднанні цих підходів. Ефективність як міра досягнення певних результатів, віднесених до витрачених для їх отримання ресурсів, застосовується для розрахунку різних аналітичних оцінок та прийняття управлінських рішень. На основі цього, науковець рекомендує виділяти окремі види ефективності для конкретних потреб компанії.

Рис. 1.1. Підходи до визначення поняття «ефективність» в теорії управління

Пухальська Я. вважає, що «економічна ефективність» це: «співвідношення між витратами рідкісних ресурсів і виробленим у результаті їх використання обсягом товарів і послуг; виробництво продукції відповідної вартості за умов найменших витрат» [27].

Маркіна І. виділила три основних види ефективності [21]: «потрібнісну (співвідношення цілей до потреб, ідеалів, норм); результативну (співвідношення досягнутого результату до намічених цілей); затратну (співвідношення затрат до досягнутих результатів)». На думку Маркіної І., «ці види ефективності утворюють такий ланцюжок: потрібнісна ефективність визначає зміст результативної, а результативна – затратної».

Ефективність виробництва також можна розглядати з кількох точок зору. На думку багатьох науковців вона складається з декількох елементів (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Складові поняття «ефективність виробництва» [1,10]

Економічна ефективність виражається через співвідношення отриманого результату до витрат, які були необхідні для його досягнення. Висока економічна ефективність означає, що підприємство отримує максимальний результат при мінімальних витратах.

Технологічна ефективність оцінюється через здатність підприємства використовувати сучасні технології для підвищення продуктивності та якості продукції. Впровадження нових технологій дозволяє знизити витрати ресурсів та збільшити вихід продукції.

Соціальна ефективність включає аспекти, пов'язані з умовами праці, мотивацією працівників та їх задоволеністю роботою. Висока соціальна ефективність сприяє підвищенню продуктивності праці та зниженню плинності кадрів.

Екологічна ефективність відображає здатність аграрного підприємства мінімізувати негативний вплив на навколишнє середовище. Використання екологічно чистих технологій та раціональне використання природних ресурсів є важливими складовими екологічної ефективності [1,6].

На основі вивчення наукових літературних джерел, ми прийшли до висновку, що ефективність виробництва – це комплексна характеристика, яка відображає рівень результативності виробничої діяльності підприємства, зокрема у рослинництві. Вона визначається через співвідношення отриманого результату (продукції) до витрат (ресурсів), необхідних для його досягнення.

Значення підвищення ефективності виробництва можна проаналізувати через наступні показники. Підвищення ефективності виробництва є важливим завданням для будь-якого підприємства [8], оскільки це дозволяє: зменшити витрати на виробництво продукції рослинництва, підвищити її конкурентоспроможність на ринку; збільшити прибуток, що сприяє фінансовій стабільності та розвитку підприємства; покращити якість продукції, що задовольняє вимоги споживачів та підвищує попит на неї; зменшити негативний вплив на навколишнє середовище, сприяючи сталому розвитку аграрного сектора нашої країни.

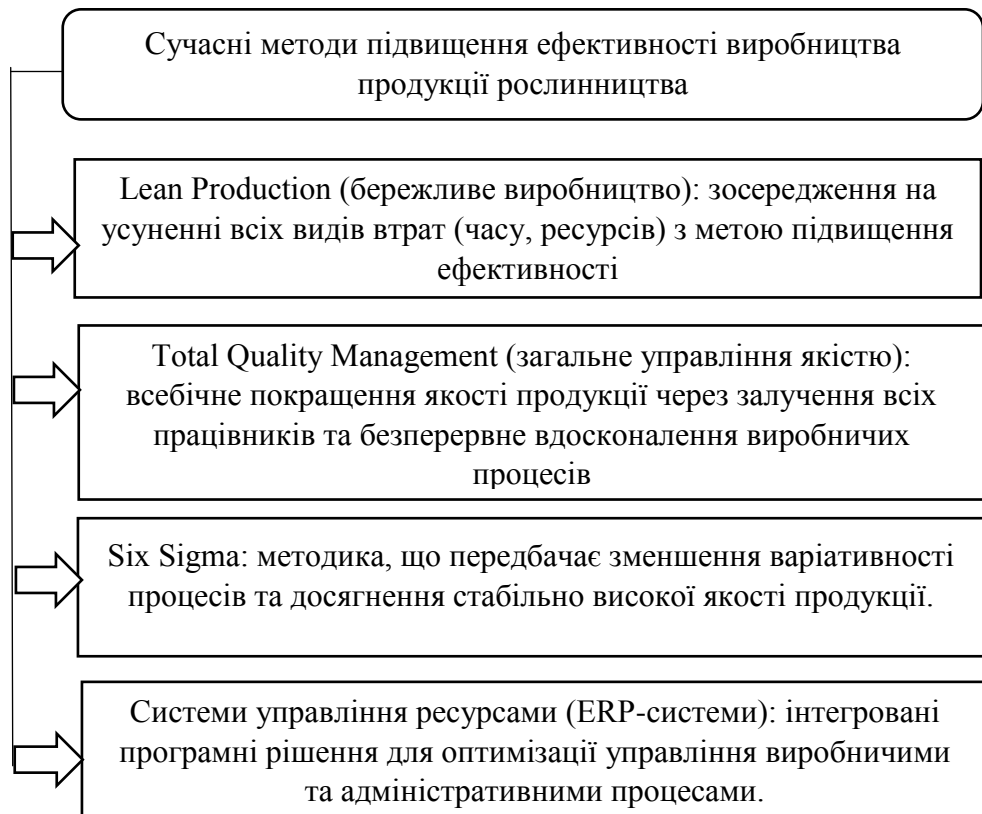
Враховуючи вищезазначене, ефективне управління виробництвом у рослинництві є критично важливим для забезпечення стійкого економічного зростання аграрних підприємств та підвищення їх конкурентоспроможності на ринку.

Ефективність виробництва у рослинництві є ключовим показником, який відображає рівень використання виробничих ресурсів підприємства для досягнення максимально можливого результату. Значення підвищення ефективності виробництва полягає в зниженні витрат на виробництво продукції, підвищенні її конкурентоспроможності на ринку, підвищенні стійкості підприємства до зовнішніх економічних коливань, поліпшенні фінансових результатів діяльності підприємства [9, 14].

Існує безліч методів управління ефективністю виробництва продукції рослинництва, які можуть бути класифіковані на традиційні та сучасні [18]. Традиційні методи включають:

1. Аналіз витрат та вигод, який передбачає оцінку економічної доцільності кожного виробничого процесу.
2. Бюджетування, через визначення та контроль витрат на різні етапи виробництва.
3. Нормування праці через встановлення стандартів виробничих процесів для забезпечення максимальної продуктивності праці.

Сучасні методи підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва включають (рис. 1.3):

Рис. 1.3. Інноваційні методи підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва агарних підприємств

На ефективність та результативність в галузі рослинництва впливають різноманітні фактори, які можуть мати значний вплив на врожайність і якість сільськогосподарських культур. Розуміння цих факторів має вирішальне

значення для того, щоб фермери могли приймати обґрунтовані рішення та оптимізувати свою сільськогосподарську практику [25]. Фактори ефективності – це вся сукупність рушійних сил і причин, які впливають на зміну її показників. Деякі з основних факторів, що впливають на виробництво сільськогосподарської продукції, включають внутрішні (генетичні) та зовнішні (екологічні) фактори (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Характеристика внутрішніх та зовнішніх факторів впливу на виробництво сільськогосподарської продукції

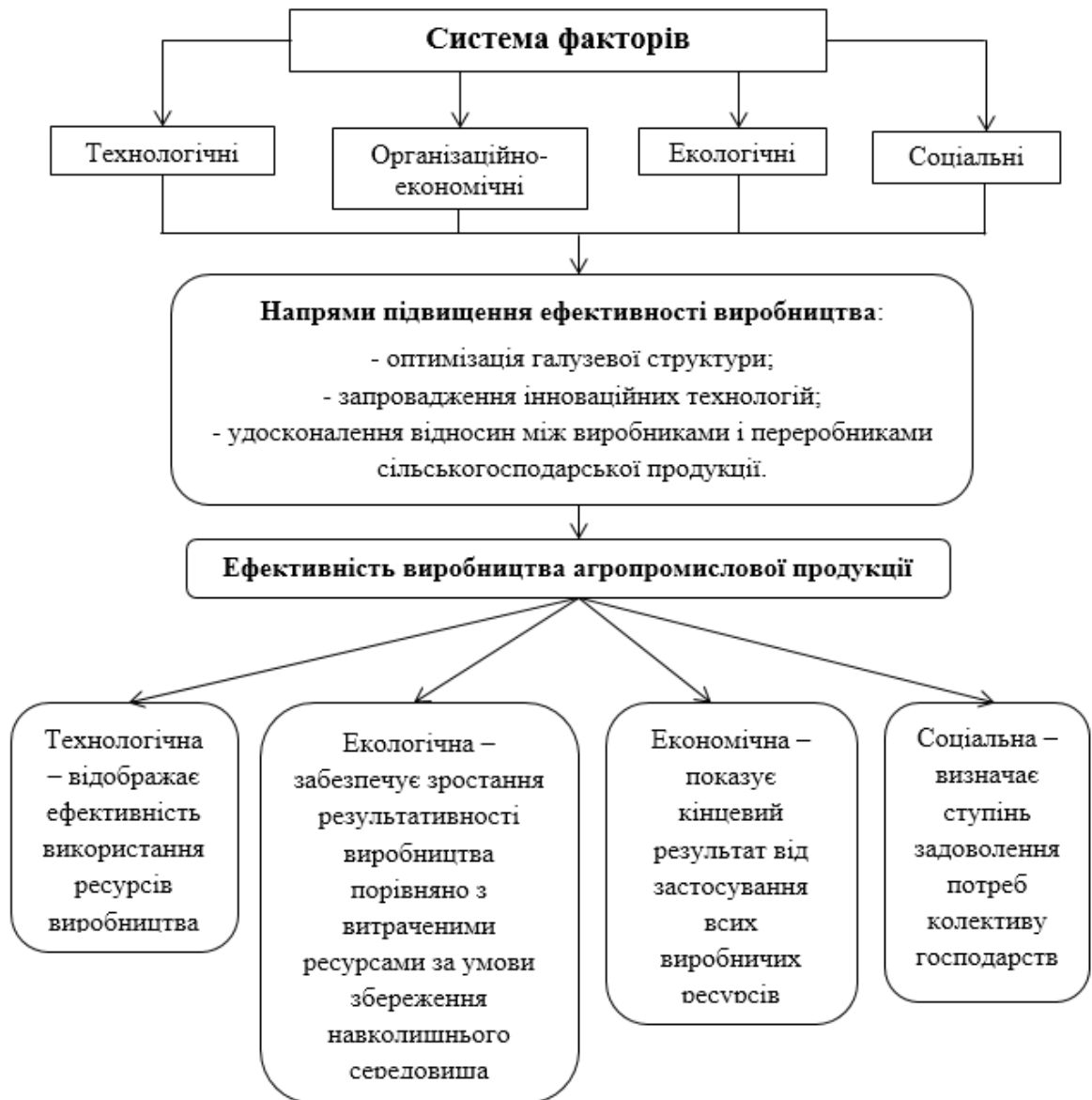
Чинники	Характеристика
Внутрішні фактори	Технологічний рівень: використання сучасних технологій, техніки та обладнання. Якість ресурсів: використання високоякісних сортів та гібридів насіння, добрив, засобів захисту рослин. Організаційна структура: ефективність управління, розподіл обов'язків та відповідальності, удосконалена система управління виробництвом продукції рослинництва. Кваліфікація та мотивація працівників: рівень знань, навичок та мотивації персоналу.
Зовнішні фактори	Ринкові умови: високий попит та пропозиція на аграрному ринку, високі ціни на сільськогосподарської продукцію. Політичні та економічні умови: державна підтримка аграрного сектору, податкова політика, економічні кризи. Кліматичні умови: задовільні природно-кліматичні умови, висока якість ґрунтів, достатній рівень вологості ґрунтів. Екологічні фактори: вплив на навколишнє середовище, стійкість до змін клімату.

Джерело: складено за даними [45]

Дослідження впливу кожного з зазначених факторів має важливе значення для успішної сільськогосподарської практики. Ретельно враховуючи та керуючи такими факторами, як клімат, якість ґрунту,

наявність води та боротьба зі шкідниками, фермери можуть покращити свої шанси на досягнення високої врожайності та загальної продуктивності [29].

Нами запропонована структурно-логічна модель ефективного функціонування аграрних виробників з врахуванням різних чинників впливу (рис. 1.4).

Рис. 1.4. Структурно-логічна модель ефективного функціонування аграрних виробників з врахуванням різних чинників впливу

Джерело: складено за даними [10, 20]

Підвищення врожайності є основним засобом збільшення виробництва та збору сільськогосподарської продукції. Так, наприклад у системі заходів, що забезпечують підвищення врожайності зернових культур, велике

значення надається сівозміні. Чистий пар посідає провідне місце в основних площах зерна по приросту [5]. За даними Інституту зерна, в перерахунку на чистий пар урожайність зернових культур підвищується на 40-70%.

Суттєвим чинником, що впливає на продуктивність, є впровадження високоврожайних районованих сортів, використання високоякісного насінневого матеріалу. Використання високоврожайних сортів дозволяє за інших рівних умов додатково отримувати до 15,0% зерна з гектара порівняно зі звичайними культурами. «Застосування інтенсивних факторів виробництва збільшує матеріальні та трудові витрати на гектар посіву, однак за рахунок значного підвищення продуктивності зменшуються витрати праці та коштів на одиницю продукції» [24]. Підвищення якості сільськогосподарської продукції, отже, продаж її за вищими цінами впливає на кінцеві результати виробництва – підвищення прибутку та рентабельності галузі.

Сьогодні, в умовах глобалізації, а також економічної, політичної та фінансової нестабільності, успішний розвиток аграрних товаровиробників та їх існування в цілому безпосередньо залежить від створення та підтримки ефективного функціонування системи менеджменту. Це визначає важливість удосконалення її засобів, механізмів і методів оцінки ефективності діяльності система управління. Для удосконалення управління галуззю рослинництва в аграрних підприємствах, необхідно використовувати системний підхід, який передбачає комплексний аналіз показників ефективності виробництва та розробку стратегій для їх підвищення.

1.2. Економічні показники ефективності виробництва продукції рослинництва

У сучасному висококонкурентному середовищі потреба в економічній ефективності та сталості зростає в усіх видах агробізнесу. Аграрні підприємства різних форм власності прагнуть до успіху, розвитку та інновацій, отримання кращої позиції на ринку чи лідерство.

Однак, нинішній стан сільського господарства серед інших галузей національної економіки є справді винятковим через його важливість для безпечності харчових продуктів, харчування та захисту навколишнього середовища. Можна констатувати, що досягнення економічної ефективності в цьому секторі є більш складним через особливості виробничого процесу та ринкових процесів.

Економічна ефективність належить до ключових тем, яку досліджують велика кількість науковців. Farrell M. J. [39] був першим, хто розглянув питання продуктивної ефективності: «компанія є технічно ефективною, якщо вона може продовжувати виробляти той самий обсяг товарів, використовуючи меншу кількість одного чинника виробництва, не збільшуючи одночасно кількість іншого». Mankiw N. надав таке визначення ефективності: «ефективність означає максимальне використання обмежених ресурсів у суспільстві» [49]. На думку науковців Amuelson, P., Nordhaus, W. ефективність – це: «використання економічних ресурсів, що приносить максимальний рівень задоволення, який можна досягти за допомогою даних ресурсів і технологій» [33]. Hindls та ін. визначають економічну ефективність на рівні компанії таким чином: «Економічна ефективність, як правило, означає здатність компанії цінувати ресурси, які використовуються в бізнесі» [42]. Petráčková V. зазначає: «ефективність ресурсів, що використовуються у виробництві, оцінюється з точки зору результатів» [50].

Для оцінювання економічної ефективності функціонування галузі рослинництва сільськогосподарських підприємств можна використовувати такі аналітичні засоби та методи:

- аналіз даних та збір первинної інформації;
- аналіз документів (досліджень), спрямований на відображення останніх наукових підходів та оцінку результатів попередніх досліджень у галузі;
- аналіз економічних даних – на основі статистичної та фінансової звітності підприємства, так і загальнодоступних баз даних інших компаній;

– опитування – особисте та через Google-форми з метою уточнення місця розташування підприємства, спеціалізації підприємства, розмірів його земельних угідь тощо;

– розрахунок обраних показників (для оцінки ресурсного потенціалу підприємства та визначення економічної ефективності галузі);

– порівняння методичних підходів і результатів попередніх досліджень.

Економічні показники ефективності виробництва продукції рослинництва відображають рівень використання ресурсів підприємств та досягнення певних результатів у аграрному секторі. Вони допомагають оцінити рентабельність, продуктивність та економічну стійкість підприємства [51]. Аналіз цих показників дозволяє підприємствам приймати обґрунтовані управлінські рішення для підвищення своєї ефективності (Додаток А).

Основними економічними показниками, за допомогою яких можна визначати економічну ефективність галузі рослинництва сільськогосподарських підприємств є [22]:

1. Врожайність – це кількість продукції, отримана з одиниці площі, зазвичай вимірюється в тонах з гектара. Цей показник є одним з основних критеріїв ефективності, оскільки відображає результативність використання землі.

2. Собівартість продукції – загальні витрати на виробництво одиниці продукції. Вона включає в себе постійні і змінні витрати, а саме: витрати на посівні матеріали, паливно-мастильні матеріали, добрива, засоби захисту рослин, електроенергію, оплату праці працівників та відрахування на соціальні заходи, амортизаційні відрахування та інші витрати. Зниження собівартості продукції є важливим завданням для підвищення конкурентоспроможності підприємства [24, 35].

3. Продуктивність праці – це обсяг виробленої продукції на одного працівника або на одну годину праці. Висока продуктивність свідчить про ефективне використання трудових ресурсів.

4. Рентабельність – це показник, який відображає співвідношення між прибутком і витратами або доходами компанії. Розрізняють такі основні види рентабельності:

- рентабельність виробництва – співвідношення прибутку до виробничих витрат;
- рентабельність продажів – співвідношення прибутку до обсягу реалізованої продукції;
- рентабельність активів – співвідношення прибутку до загальної вартості активів підприємства.

5. Валовий дохід – це загальна сума коштів, отриманих від продажу продукції. Цей показник допомагає оцінити загальний обсяг реалізації та його відповідність плановим показникам.

6. Чистий дохід (прибуток) – це сума, що залишається після вирахування всіх витрат з валового доходу. Він відображає фінансову результативність підприємства.

7. Енергоефективність – співвідношення між енерговитратами та виробленою продукцією. Висока енергоефективність свідчить про те, що менше енергії витрачається на виробництво одиниці продукції.

8. Витрати на одиницю продукції – це сукупні витрати, поділені на кількість виробленої продукції. Зниження витрат на одиницю продукції підвищує конкурентоспроможність на ринку.

9. Коефіцієнт оборотності активів – це показник, який відображає, скільки разів за певний період (зазвичай рік) активи підприємства перетворюються на доходи. Високий коефіцієнт свідчить про ефективне використання активів.

10. Амортизаційні витрати – це витрати на знос основних засобів. Управління цими витратами важливе для підтримки та оновлення виробничої бази підприємства.

Для більш комплексної оцінки економічної ефективності сільськогосподарських підприємств, аналіз доцільно розпочати з оцінки їх

ресурсного потенціалу, а потім з аналізу економічної рентабельності. Перша частина дослідження присвячена оцінці виробничої бази сільськогосподарських підприємств за критерієм активів (загальні активи на 1 га с.-г. угідь, фондозабезпеченість та оборотні засоби в розрахунку на 1 га с.-г. угідь) та покриття активів на 1 га с.-г. угідь (власний капітал і зобов'язання на 1 га с.-г. угідь). Друга частина дослідження включає розрахунок показників прибутку в цілому по галузі та по окремих видах сільськогосподарських культур і визначається прибуток в розрахунку на 1 га с.-г. угідь та ріллі.

Рентабельність власного капіталу (ROE) є другим ключовим показником, який необхідно використовувати для оцінки економічної ефективності галузі рослинництва аграрних підприємств [51].

Іншим коефіцієнтом, пов'язаним з економічною ефективністю, є загальна ліквідність, яка показує здатність підприємства покрити свої короткострокові борги (короткострокові зобов'язання, кредити та позики).

Ще одним, прийнятим для оцінки ефективності коефіцієнтом є коефіцієнт оборотності загальних активів (відношення загального обсягу продажів товарів і власної продукції до загальних активів). Цей коефіцієнт свідчить про підприємницьку активність та ефективність підвищення вартості основних і оборотних засобів у виробничій діяльності сільськогосподарського підприємства.

РОЗДІЛ 2

ДІАГНОСТИКА СУЧАСНОГО СТАНУ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ЕФЕКТИВНІСТЮ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА В ФЕРМЕРСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

2.1. Оцінка розмірів підприємства та його ресурсного потенціалу

Фермерське господарство АГРО МАКС і КО розміщене в с. Демидівка, Жмеринського району Вінницької області. Загальна земельна площа ФГ АГРО МАКС і КО складає 325,4 га, з яких 91,6 % зайнято під ріллею. Головним видом діяльності фермерського господарства є виробництво продукції рослинництва.

Фермерське господарство має досить вигідне місце розташування. Тут є автомобільне транспортне сполучення з обласним центром. Мережа доріг району і під'їдні шляхи до господарства знаходиться у задовільному стані, що дозволяє здійснювати транспортування сільськогосподарської продукції до переробних підприємств, елеватора та зерносховищ та покупців. Поряд з підприємством великий залізничний вузол, що з'єднує Київ, Одесу, Львів.

Територія, де розташоване фермерське господарство АГРО МАКС і КО знаходиться у південно-східній частині степу України. Тут сформувався помірно-континентальний клімат, який характеризується сприятливими кліматичними умовами. Найвища температура тут спостерігається в липні і досягає $+36,5^{\circ}\text{C}$. Літо досить посушливе, в тривалім спекотним періодом. Взимку найнижча температура спостерігається в лютому і може знижуватись до $-12-15^{\circ}\text{C}$, кількість опадів взимку на протязі останніх років – невелика. невеликою кількістю опадів. Середньорічна температура повітря $+12 - 15^{\circ}\text{C}$, влітку Загальна тривалість безморозних днів – становить 215 – 235. Перші осінні заморозки розпочинаються в кінці листопада. Тривалість вегетаційного періоду становить в середньому – 215 днів. Загальна кількість

опадів за рік становить – 428 мм з нерівномірним розподілом на протязі всього року.

Як видно з природньої характеристики господарства, воно розташоване у сприятливому районі для вирощування більшості зернових і технічних культур. При правильному і раціональному використанні ресурсів, фермерське господарство має перспективи для свого подальшого успішного розвитку.

Метою ФГ АГРО МАКС і КО є забезпечення його ефективного функціонування виживання і постійного розвитку. Для досягнення даної мети, фермерське господарство вдало формує та реалізує конкурентні переваги, завдяки розробці ефективних стратегій розвитку.

Місією ФГ АГРО МАКС і КО є забезпечення продовольчої потреби країни якісною сільськогосподарською продукцією за конкурентоздатною ціною і отримання прибутку, який забезпечить підприємству постійний розвиток та високі прибутки.

Для визначення оцінки ефективного функціонування і економічного розвитку підприємства проаналізуємо найголовніші ресурси підприємства, які використовуються для ведення діяльності, а саме земельні, матеріальні та трудові та визначити основний виробничий напрям підприємства. Наявність земель та землезабезпеченість в ФГ АГРО МАКС і КО розглянемо в табл. 2.1.

Загальна земельна площа в фермерському господарстві зростала протягом років 2021-2023 рр., збільшившись на 10,9% до 2021 р. Збільшення обсягу сільськогосподарських угідь було відносно меншим, але все ж відбувалося. Рілля становить основну частину сільськогосподарських угідь, проте її площа також зросла у відсотковому вираженні до 2021 р. на 9,4%. Інші види угідь, хоч і займають невелику частину загальної площі, все ж зменшились у 2023 році на 48,1% у порівнянні з 2021 р.

Коефіцієнти використання сільськогосподарських угідь та розораності земель знизилися протягом аналізованого періоду, що може вказувати на

менш ефективно використання земельних ресурсів. Землезабезпеченість на одного середньорічного робітника виявила тенденцію до зниження, зокрема, площі ріллі на одного працівника скоротилися на 2,7% до 2023 р. Ці висновки вказують на динаміку змін на підприємстві, що може бути корисним для планування стратегій розвитку та оптимізації використання земельних ресурсів.

Таблиця 2.1

Наявність земель та землезабезпеченість в фермерському господарстві
АГРО МАКС і КО Жмеринського району Вінницької області

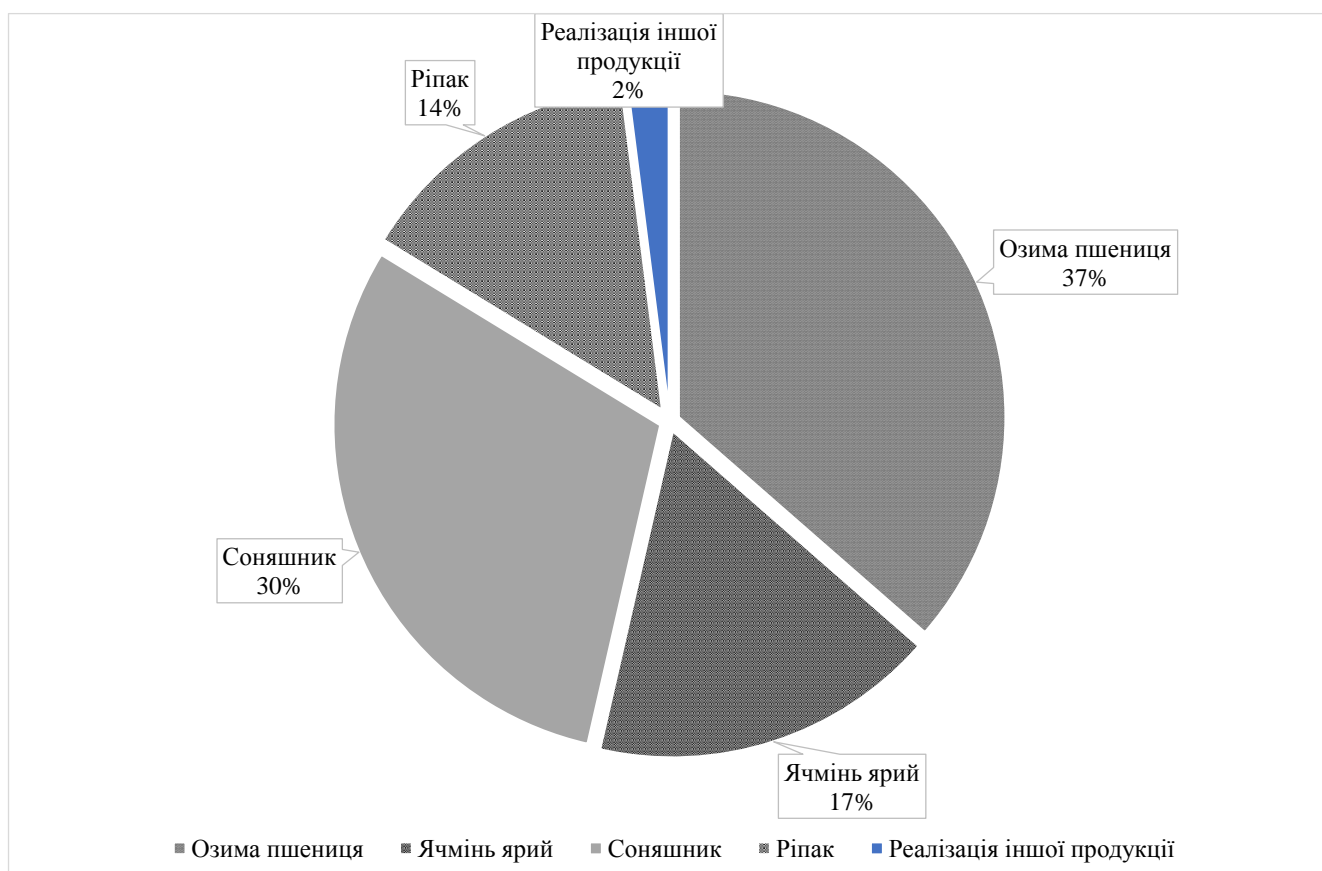
Показник	2021		2022		2023		2023 р. у % до 2021 р.
	га	%	га	%	га	%	
Загальна земельна площа, га	320,4	100,0	345,1	100,0	355,4	100,0	110,9
у тому числі сільськогосподарські угіддя, га	308,2	96,2	324,7	94,1	330,6	93,0	107,3
з них: рілля, га	297,4	92,8	320,1	92,8	325,4	91,6	109,4
інші види угідь, га	10,8	3,4	4,6	1,3	5,2	1,5	48,1
Коефіцієнт використання сільськогосподарських угідь	0,96	–	0,94	–	0,93	–	96,9
Коефіцієнт розораності земель	0,96	–	0,98	–	0,98	–	102,1
Землезабезпеченість на одного середньорічного робітника, га – площі с.-г. угідь	20,54	–	23,19	–	20,33	–	99,0
ріллі	19,8	–	22,86	–	20,33	–	102,7

Одним із основних показників, що характеризують результативність виробництва є грошові надходження від збуту сільськогосподарської

продукції. Вироблена продукція в фермерському господарстві представлена в невеликому асортименті, а саме це зернові та технічні культури (рис. 2.1).

Діаграма на рис. 2.1., демонструє нам питому вагу кожного виду продукції в загальній виручці від реалізації продукції в 2023 році. Ми бачимо, що найбільшу частку грошових надходжень припадає на озиму пшеницю – 37,0 % та соняшник – 30,0 %, найменшу частку валового доходу в фермерському господарстві отримують від реалізації іншої продукції, робіт та послуг – 2,0 %.

Рис. 2.1. Структура грошових надходжень в ФГ АГРО МАКС і КО в 2023 році, %

Працівники є вирішальним ресурсом для багатьох галузей сільського господарства. Велика кількість сільськогосподарських операцій, такі як: посів, прополка, обрізка та збирання врожаю, потребують залучення сезонних працівників. Але більшість аграрних підприємств потребують постійного та надійного резерву достатньої кількості постійних працівників

протягом року. Забезпечення аграрних підприємств достатньою кількістю робочої сили в сільському господарстві є головним чинником його успішного функціонування.

Саме людський капітал, а не ресурси, обладнання та виробничі запаси, виконує головну роль в підвищенні конкурентоспроможності, економічного зростання й ефективності підприємства. Якими б досконалыми не були засоби виробництва, знаряддя праці, їх ефективне використання завжди залежатиме від забезпеченості підприємства трудовими ресурсами та рівня їх кваліфікації. Розглянемо склад робочої сили в фермерському господарстві та проаналізуємо ефективність її використання (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Склад робочої сили в фермерському господарстві та ефективність її використання

Показник	2021	2022	2023	2023 р. в % до 2021 р.
Валова продукція в постійних цінах, тис. грн.	5425,3	6124,8	6874,2	126,7
Середньорічна чисельність робітників, осіб	15	14	16	106,7
Відпрацьовано одним робітником, всього люд.-год.	1904	1890	1883	98,9
Затрати праці, тис. люд. – год. – всього	28,6	26,5	30,1	105,5
Річна продуктивність праці, тис. грн. – на одного середньорічного робітника, тис. грн.	361,7	437,5	429,6	118,8
Погодинна продуктивність праці, грн.	190,0	231,5	228,2	120,1

З даних таблиці, ми бачимо, що валова продукція за останні три роки зросла з 5425,3 тис. грн. до 6874,2 тис. грн., або на 26,7%. Середньорічна чисельність працівників несуттєво збільшилась – на 6,7%, що пов'язано в першу чергу з підвищенням площі сільськогосподарських угідь. Загальна

кількість відпрацьованих одним працівником годин практично залишалась стабільною протягом аналізованого періоду, а в 2023 р. несуттєво зменшилась – на 1,1 %, незважаючи на це загальні затрати праці збільшились на 5,5%, що пов'язано з зростанням чисельності працівників. За рахунок підвищення валової продукції та незначного збільшення чисельності працівників, річна та погодинна продуктивність праці в 2023 році підвищилась на 18,8 та 20,1 % відповідно, що свідчить про ефективне використання робочої сили в фермерському господарстві протягом досліджуваного періоду.

Одним із основних складових ресурсного потенціалу фермерського господарства є основні та оборотні засоби, які повинні ефективно використовуватись на підприємстві у виробничому процесі.

Таблиця 2.3

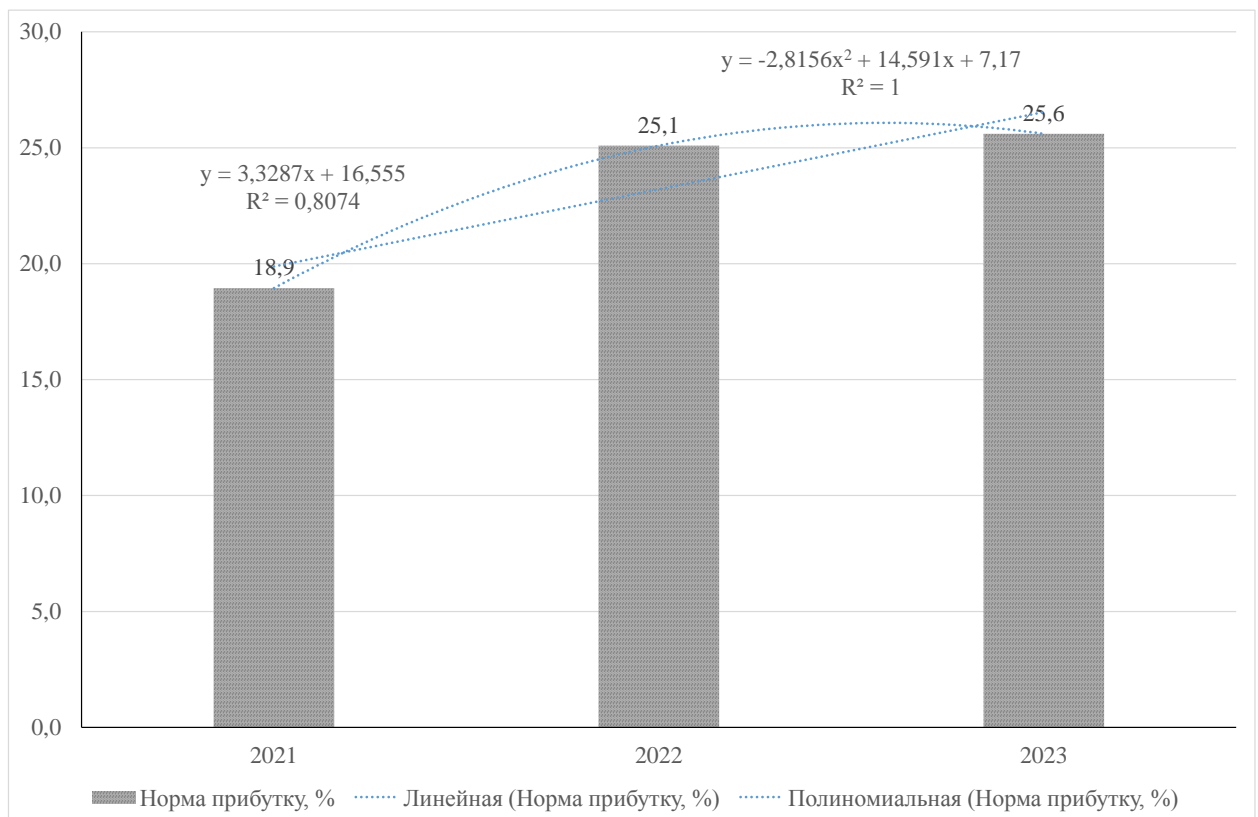
Склад, забезпеченість та ефективність використання основних засобів

Показник	2021	2022	2023	2023 р. в % до 2021 р.
Валова продукція в постійних цінах, тис. грн.	5425,3	6124,8	6874,2	126,7
Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн.	4215,4	4625,7	5647,9	134,0
Середньорічна вартість оборотних засобів, тис. грн.	9572,1	9872,3	12356,8	129,1
Фондовіддача, грн.	1,29	1,32	1,22	94,6
Фондомісткість, грн.	0,78	0,76	0,82	105,7
Фондоозброєність, тис. грн.	281,0	330,4	353,0	125,6
Коефіцієнт обороту оборотного капіталу	1,12	1,14	1,11	98,6
Приходиться оборотних засобів на 100 грн. основних, грн.	227,1	213,4	218,8	96,3
Норма прибутку, %	18,9	25,1	25,6	6,7 в.п.

Проведемо оцінку складу, забезпеченості та ефективності використання основних засобів в фермерському господарстві АГРО МАКС і

КО за 2021-2023 рр. (табл. 2.3). Середньорічна вартість основних та оборотних засобів підвищились у 2023 р. порівняно з 2021 р. на 34% та 29,1% відповідно. Це може свідчити про розширення виробничих потужностей та збільшення оборотних коштів для підтримки виробництва. Перевищення темпів зростання вартості основних засобів в порівнянні з валовою продукцією призвело до зменшення фондівіддачі – на 5,4% в 2023 році та підвищення фондомісткості – на 5,7%. Вартість оборотних засобів протягом трьох років зростала – на 29,1%, але коефіцієнт обороту оборотності капіталу несуттєво знизився, що свідчить про сповільнення оборотності оборотних засобів. Норма прибутку зросла на 26,7% у 2023 р. порівняно з 2021 р. Це є позитивною динамікою і свідчить про покращення фінансової стабільності та прибутковості підприємства.

Для визначення тенденцій щодо підвищення норми прибутку, проведено аналітичне вирівнювання даного показника за допомогою трендового аналізу (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Аналітичне вирівнювання норми прибутку за 2021-2023 рр., %

Отримані рівняння прямолінійного та параболічного тренду свідчать про позитивні тенденції щодо зростання даного показника. Так, параметр рівняння a_0 показує, про те, що в середньому за рік норма прибутку зростала на 3,33 %, дана тенденція є достовірною, так як значення коефіцієнта детермінації становить 0,8 та 1,0.

В цілому, аналіз цих показників забезпеченості господарства основними та оборотними засобами свідчить про позитивні тенденції у розвитку та ефективності їх використання в досліджуємому підприємстві.

Показники економічної ефективності відображають рівень і темпи розвитку підприємства, співвідношення до організаційної форми і структурних підрозділів. В умовах формування ринкових відносин і переорієнтації економіки на потреби споживачів, оцінка показників економічної ефективності підприємства повинна здійснюватися систематично. В таблиці 2.4 розглянемо ключові показники та їх динаміку з 2021 по 2023 рік в фермерському господарстві АГРО МАКС і КО.

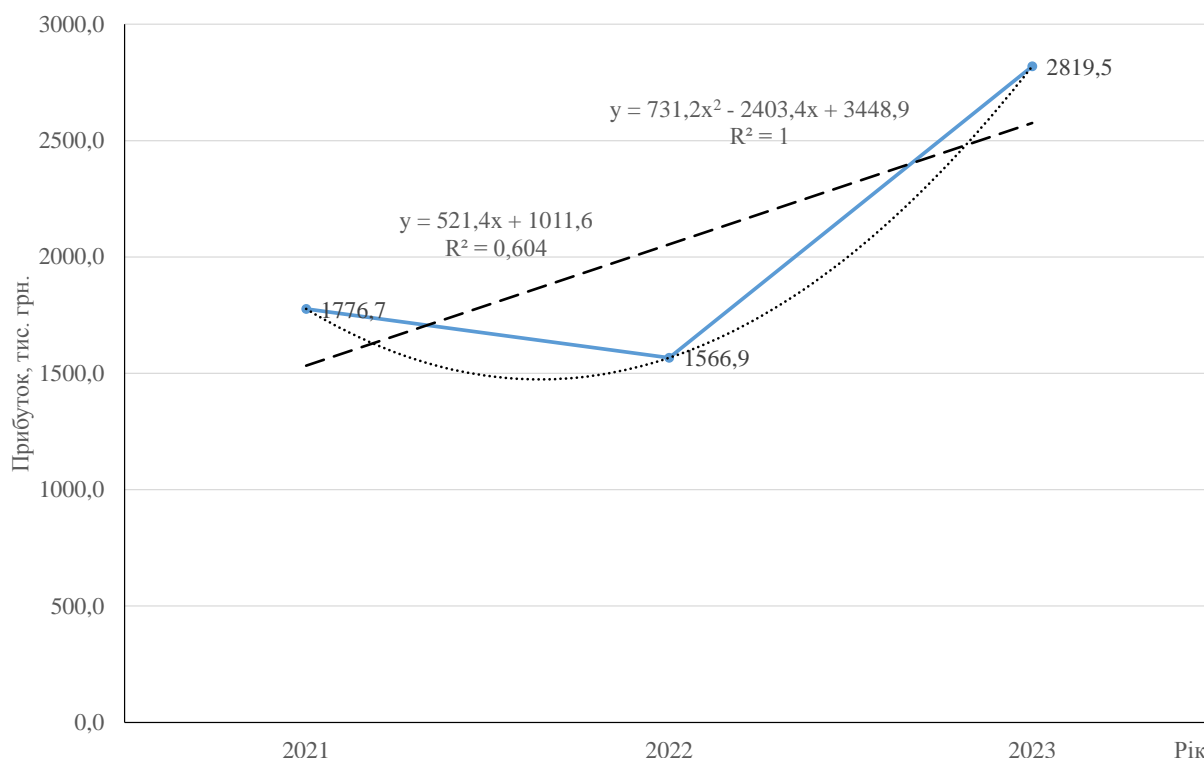
Аналізуючи отримані дані, ми бачимо, що практично всі результативні показники в досліджуваному підприємстві за останні три роки змінились в кращу сторону. Основні засоби виробництва в розрахунку на 100 га с.-г. угідь зросли на 24,9%, що пов'язано з розвитком технічного потенціалу господарства. Прямі затрати праці зменшилися в 2023 р. з 9,3 тис. люд.-год. до 9,1 тис. люд.-год., або на 1,9 %. Це свідчить про більш ефективне використання робочої сили та заміну наявних технічних засобів на нові, більш продуктивні. Вартість валової продукції в розрахунку на 1 га с.-г. угідь підвищилась за останні три роки на 18,1%, що пов'язано з перевищенням темпів зростання валової продукції над темпами зростання площі с.-г. угідь.

Економічна ефективність функціонування ФГ АГРО МАКС і КО

Показник	2021	2022	2023	2023 р. в % до 2021 р.
Припадає на 100 га с.-г. угідь:				
– основних засобів виробництва, тис. грн.	1367,7	1424,6	1708,4	124,9
– прямих затрат праці, тис. люд.-год.	9,3	8,2	9,1	98,1
Отримано валової продукції в постійних цінах в розрахунку на 1 га с.-г. угідь, тис. грн.	17,6	18,9	20,8	118,1
на 1 грн. основних засобів, грн.	1,29	1,32	1,22	94,6
Річна продуктивність праці, тис. грн.	361,7	437,5	429,6	118,8
Погодинна продуктивність праці, грн.	190,0	231,5	228,2	120,1
Одержано на 1 га с.-г. угідь:				
– виручки від реалізації, тис. грн.	34,9	34,8	41,3	118,6
– прибутку, тис. грн.	5,8	4,8	8,5	147,9
Повна собівартість, тис. грн.	8964,2	9721,7	10845,3	121,0
Прибуток, тис. грн.	1776,7	1566,9	2819,5	158,7
Рівень рентабельності, %	19,8	16,1	26,0	6,2 в.п.

Незважаючи на підвищення повної собівартості (на 21,0%) прибуток від реалізації продукції підвищився на 58,7 %, що зумовлено зростанням реалізаційних цін на окремі види сільськогосподарської продукції в 2023 році. Підвищення прибутку на підприємстві зумовило зростання рівня рентабельності в 2023 р. на 6,2 в.п. В цілому можна сказати, що господарство на протязі останніх трьох років, показало стабільний ріст та покращення ефективності виробничо-збутової діяльності.

Щоб спрогнозувати очікуваний розмір прибутку в перспективі, проведемо трендовий аналіз та методом екстраполяції визначимо прогнозне його значення на найближчі два роки (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Аналітичне вирівнювання рівня рентабельності за 2021-2023 рр.

Отримані трендові рівняння свідчать про позитивну динаміку підвищення прибутку в перспективі. Так, в середньому за рік обсяги прибутку збільшувались в середньому на 521,4 тис. грн., а прогнозоване значення в 2024 році становитиме 3097,2 тис. грн., яке можна розрахувати, підставивши в будь яке трендове рівняння порядковий номер року, на який робиться прогнозне значення даного показника. Відповідно до отриманих результатів прогноз достовірний і може бути використаний при плануванні виробничої програми фермерського господарства.

Для виявлення причин зростання собівартості (на 21,0%) проаналізуємо структуру витрат по підприємству в динаміці на останні три роки. Калькуляція витрат за їх статтями дозволяє виявити зміни в структурі витрат і відстежити де відбулися перевитрати. До статей витрат в рослинництві відносяться: витрати на оплату праці та відрахування на соціальні заходи,

матеріальні витрати, відшкодування на амортизацію, орендна плата та інші витрати. Структуру виробничих витрат ФГ АГРО МАКС і КО представлено в табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Структура виробничих витрат в фермерському господарстві
АГРО МАКС і КО

Статті витрат	2021	2022	2023	Відхилення, ±
Витрати на оплату праці працівників	15,6	16,2	16,8	1,2
Відрахування на соціальні заходи	6,1	6,5	6,8	0,7
Матеріальні витрати, у тому числі:	54,2	51,7	50,2	-4
насіння та посадковий матеріал	15,9	13	14,2	-1,7
– добрива	15,8	13,3	10,3	-5,5
– паливно-мастильні матеріали	13,4	16,9	18	4,6
– електроенергія	3,7	3,9	4,8	1,1
– запасні частини	3,1	1,7	1,5	-1,6
– роботи і послуги	2,3	2,9	1,4	-0,9
Амортизаційні відшкодування	16,8	17,2	17,3	0,5
Орендна плата та інші витрати	7,3	8,4	8,9	1,6
Разом виробничих витрат	100,0	100,0	100,0	x

З таблиці 2.5, що на протязі 2021-2023 рр. в структурі витрат виробництва продукції рослинництва відбулися зміни. Так, підвищились питома вага витрат на паливо та паливно-мастильні матеріали (на 4,6 в.п.), витрати на орендну плату (на 1,6 в.п.) та витрати на електроенергію (на 1,1 в.п.). Таке зростання пов'язано з підвищенням цін на енергоносії, значним зростанням цін на паливно-мастильних матеріали. По окремим видам витрат спостерігається зниження, а саме витрати на насіння та посадковий матеріал, добрива, запасні частини, роботи та послуги. В умовах військового стану

аграрні товаровиробники вимушені перерозподіляти кошти за статтями витрат, щоб забезпечити собі безперервне виробництво продукції та фінансову стійкість. Всі ці зміни в структурі виробничих витрат спричинили підвищення собівартості продукції в 2023 році.

2.2. Аналіз економічної ефективності галузі рослинництва в фермерському господарстві

Рослинництво в нашій країні є основною галуззю сільського господарства, яка багато в чому визначає добробут населення країни. «Характерною особливістю рослинництва є сезонність, залежність від погодних і природно-кліматичних умов. Основними знаряддями і засобами праці в рослинництві є земельні угіддя, які використовуються підприємствами для вирощування товарних сільськогосподарських культур» [44]. Економічне значення галузі рослинництва велике здебільшого тому, що воно забезпечує людину майже всіма продуктами рослинного походження. Рослинництво є джерелом сировини для харчової промисловості. На сьогодні у більшості аграрних підприємств саме розвинена галузь рослинництва.

Головною метою діяльності будь-якого аграрного підприємства є досягнення високих економічних результативних показників: виручки від реалізації, прибутку, рівня рентабельності, окупності витрат. В фермерському господарстві АГРО МАКС і КО розвинена саме галузь рослинництва. Продукція рослинництва на підприємстві представлена такими видами: зернові культури (ячмінь та озима пшениця) та олійні культури (соняшник та ріпак). Як бачимо, товарний асортимент продукції в господарстві не широкий, що пов'язано з невеликими розмірами земельних угідь, які знаходяться у володіння фермерського господарства. Загальна земельна площа в 2023 році становила – 355,0 га, а площа с.-г. угідь – 330,6 га.

В сільськогосподарських підприємствах обліковують валову та товарну продукцію. Валова продукція – це загальний обсяг всієї продукції, яка вироблена на підприємстві протягом року, вона визначається в постійних цінах. Товарна продукція, це частина валової, яка вираховується в поточних реалізаційних цінах. Розрахуємо показники ряду динаміки для валової продукції в постійних цінах в фермерському господарстві АГРО МАКС і КО (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Динамічний ряд обсягів валової продукції в постійних цінах в фермерському господарстві АГРО МАКС і КО

Рік	Валова продукція в постійних цінах, тис. грн.	Абсолютний приріст, тис. грн.		Темп зростання, %		Темп приросту, %		Абсолютне значення 1 % приросту, тис. грн.
		до 2021 р.	до попереднього	до 2021 р.	до попереднього	до 2021 р.	до попереднього	
2021	5425,3	–	–	100,0	–	–	–	–
2022	6124,8	699,5	699,5	112,9	112,9	12,9	12,9	54,25
2023	6874,2	1448,9	749,4	126,7	112,2	26,7	12,2	64,25

Аналізуючи дані, представлені в таблиці 2.5, ми бачимо, що валова продукція за досліджуваний період постійно зростала. Найбільше значення цього показника спостерігалось в 2023 р., а найменше в 2021 р. – 5425,3 тис. грн. Величина валової продукції в ФГ АГРО МАКС і КО за 2021-2023 рр. зросла на 1448,9 тис. грн., або на 26,7%.

Середнє значення валової продукції за три роки розрахуємо за формулою середньої арифметичної простої:

- середній абсолютний приріст ($\bar{A}$):

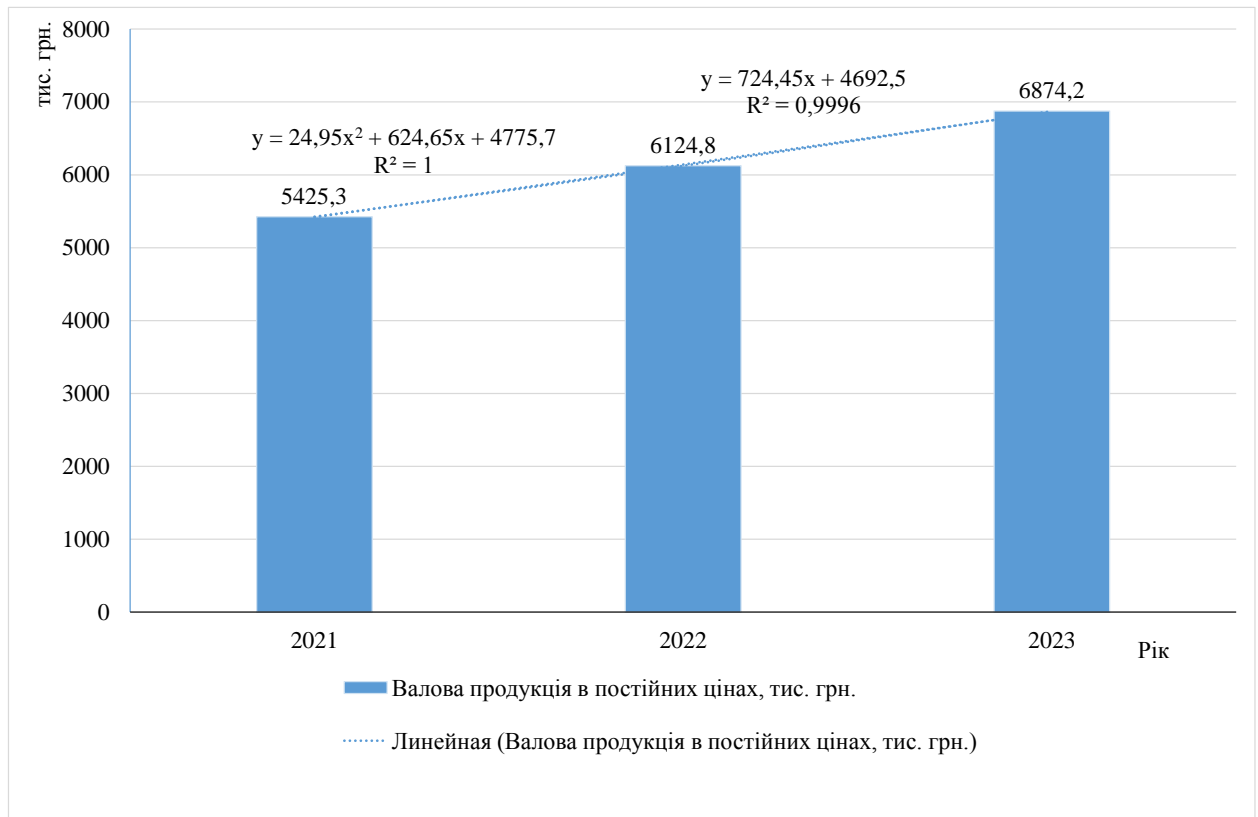
$$\bar{A} = \frac{\sum A}{n}, \quad (2.1)$$

де $\sum A$ – сума ланцюгових приростів;

n – кількість рівнів;

В результаті розрахунків ми бачимо, що середній щорічний приріст обсягів валової продукції в фермерському господарстві склав 749,4 тис. грн..

Для визначення тенденцій зміни валової продукції і розрахунок очікуваних його значень на майбутнє, скористаємося методом аналітичного вирівнювання по прямолінійному і параболічному трендах (рис. 2.4.)

Рис. 2.4. Аналітичне вирівнювання валової продукції в ФГ АГРО МАКС і КО

Дані, представлені на рис. 2.4, свідчать, про те, що обсяги валової продукції мають тенденцію до зростання в майбутньому. Параметр рівняння $a_1 = 724,45$ свідчить, про те, що середній щорічний приріст даного показника становить 724,45 тис .грн. Методом екстраполяції визначено прогностне значення валової продукції в 2024 році – 7590,3 тис. грн. Коефіцієнт детермінації свідчить про достовірність і точність проведених розрахунків.

Виручка від реалізації є одним із основних показників, що характеризують ефективність виробництва виробленої продукції. Грошові

надходження суттєво впливають на подальше господарювання підприємства, підтримання його платоспроможності та ліквідності. Обсяг збуту продукції підприємства визначається не тільки реалізаційною ціною, а й обсягами збуту в натуральному виразі, якістю та товарним асортиментом. Проаналізуємо товарний портфель підприємства і визначимо його виробничий напрям (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Надходження коштів від реалізації сільськогосподарської продукції у фермерському господарстві АГРО МАКС і КО

Показник	2021		2022		2023		2023 р. у % до 2021 р.
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	
Зернові, всього, у тому числі:	5505,3	51,3	5492,2	48,7	7320,6	53,6	133,0
озима пшениця	3962,4	36,9	4245,1	37,6	4978,9	36,4	125,7
ячмінь ярий	1542,9	14,4	1247,1	11,0	2341,7	17,1	151,8
Ріпак	1451,2	13,5	1652,6	14,6	1947,8	14,3	134,2
Соняшник	3451,9	32,1	3949,2	35,0	4121,3	30,2	119,4
Разом по рослинництву	10408,4	96,9	11094	98,3	13389,7	98,0	128,6
Роботи і послуги	332,5	3,1	194,6	1,7	275,1	2,0	82,7
Разом	10740,9	100,0	11288,6	100,0	13664,8	100,0	127,2

З представлених даних в табл. 2.6, видно що протягом років 2021-2023 рр. загальний дохід від реалізації продукції в фермерському господарстві збільшившись на 27,2% до 2021 р. Спостерігається значний зріст доходу від продажу зернових у 2023 р., що свідчить про позитивну динаміку ефективності виробництва цієї групи культур. В 2023 р. спостерігається найбільший темп зростання виручки від ячменя ярого – 51,8 %.

Незважаючи на зростання загального доходу, дохід від реалізації робіт і послуг зменшився у 2023 році на 17,3%, що потребує додаткового аналізу та вивчення причин такої тенденції. Дохід від реалізації продукції рослинництва в 2023 році збільшився на 28,6% в порівнянні з 2021 р. Найбільшу питому вагу в структурі товарної продукції в 2023 р. займає озима пшениця – 36,4 % та соняшник – 30,2 %, це свідчить про те, що спеціалізація фермерського господарства зернова з розвиненим виробництвом олійних культур.

Для визначення глибини спеціалізації, скористаємося формулою коефіцієнта спеціалізації ($K_{сп}$):

$$K_{cn} = \frac{100}{\sum_{i=1}^n P_i(2*i-1)} \quad (2.1)$$

де P_i – питома вага грошових видів надходжень від окремих видів продукції в валовому доході фермерського господарства;

i – порядковий номер товарних культур у ранжируваному ряду з його часткою у валовому доході.

n – кількість різновидів товарних культур в структурі товарної продукції.

$$K_{cn} = \frac{100}{\sum 36,4(2*1-1) + 30,2(2*2-1) + 17,1(2*3-1) + 14,3(2*4-1) + 2,0(2*5-1)} = 0,35$$

Розраховане значення коефіцієнта показує нам, що рівень спеціалізації в фермерському господарстві середній.

На основні результативні показники суттєвий вплив здійснюють такі чинники, як обсяги виробленої продукції, середня ціна 1 ц. продукції, витрати на виробництво та збут. Вплив цих чинників на результативні показники (прибуток і рівень рентабельності) можна визначити методом ланцюгових підстановок і дізнатись як вплине кожен із чинників на результативний

показник. Розглянемо як змінювались ці показники в динаміці за три роки в ФГ АГРО МАКС і КО (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Ефективність виробництва продукції рослинництва в фермерському господарстві АГРО МАКС і КО, 2023 р.

Показник	Озима пшениця	Ячмінь ярий	Ріпак	Соняшник
Виручка від реалізації продукції, тис. грн.	4978,9	2341,7	1947,8	4121,3
Повна собівартість, тис. грн.	4120,3	2145,2	1471,6	2875,9
Прибуток, тис. грн.	858,6	196,5	476,2	1245,4
Рівень рентабельності,%	20,8	9,2	32,4	43,3

Аналізуючи одержані результати, ми бачимо, що найбільш рентабельним видом продукції на підприємстві є соняшник та ріпак, рівень рентабельності яких в 2023 році становить 43,3 % та 32,4 % відповідно. Найнижчі прибутки підприємство отримало від виробництва і реалізації ячменя ярого, рівень рентабельності якого склад всього 9,2%. Тому, підприємству необхідно переглянути свій товарний портфель і розширити його за рахунок виробництва більш прибуткових культур.

«Враховуючи невисокий рівень рентабельності виробництва деяких культур, товаровиробники з метою зростання прибутковості повинні застосовувати інноваційні агротехнічні заходи для нарощування валових зборів та зменшення собівартості» [23].

Товарна продукція фермерського господарства реалізується одразу після збирання врожаю за різними каналами збуту. Обсяг валового доходу суттєво залежить від того наскільки успішно були обрані канали збуту. Структура реалізовано продукції за основними каналами збуту наведена в табл. 2.9.

Таблиця 2.9

Обсяги та структура збуту товарної продукції в фермерському господарстві,
2023 р.

Показник	Види продукції			
	Озима пшениця	Ячмінь озимий	Соняшник	Ріпак
Оптові посередники	61,0	59,4	65,8	74,2
Переробні підприємства	32,5	33,7	30,2	15,8
Інші канали	6,5	6,9	4,0	10,0
Разом	100,0	100,0	100,0	100,0

Аналізуючи представлені дані, бачимо, що сільськогосподарська продукція реалізується господарством через канали збуту: посередники, переробні підприємства та інші канали (населенню в рахунок пайових внесків). Ліва частина продукції рослинництва продається оптовим посередникам, понад 60,0%. Другим за вагомістю збутовим каналом є реалізації продукції переробним компаніям (понад 30,0%), і незначна частина продукції реалізується за іншими каналами збуту.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ЕФЕКТИВНІСТЮ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА НА ПІДПРИЄМСТВІ

3.1. Інноваційні напрями підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва в сучасних умовах

Ефективність виробництва продукції рослинництва є однією з ключових характеристик, що визначають конкурентоспроможність і стійкість аграрних підприємств в умовах сучасного ринку [13]. Зі зростанням глобальних викликів, таких як зміни клімату, зростання потреб населення та обмеженість ресурсів, підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва стає критично важливим завданням [14, 16]. Суттєвий вплив на розвиток та ефективне функціонування галузі рослинництва здійснюють глобальні зміни клімату (рис. 3.1).

Природно-кліматичні чинники	Характеристика впливу
Погодні аномалії	Глобальні зміни клімату значно впливають на сільське господарство, особливо на рослинництво. Основні прояви кліматичних змін включають
Посухи	тривалі періоди відсутності опадів, які призводять до висихання ґрунту, зниження рівня ґрунтових вод та скорочення врожайності
Затоплення	надмірні опади, що призводять до затоплення полів, втрата врожаю через гниття кореневої системи рослин та ерозію ґрунту
Екстремальні температури	аномально високі або низькі температури, які можуть спричинити стрес у рослин, знизити їхню продуктивність і навіть призвести до загибелі рослин

Рис. 3.1. Глобальні виклики та можливості щодо впливу на виробництво продукції рослинництва

Погодні аномалії, такі як посухи, затоплення, екстремальні температури, значно впливають на врожайність і стабільність виробництва продукції рослинництва. Використання сучасних агротехнологій, таких як стійкі до посухи сорти рослин, зрошувальні системи та агроекологічні практики, допомагають мінімізувати впливи чинників. Погодні аномалії також суттєво впливають на врожайність і стабільність виробництва продукції рослинництва і можуть призвести до негативних наслідків, таких як:

- зниження врожайності – екстремальні погодні умови можуть знижувати врожайність через пошкодження рослин або перешкоджання їх нормальному розвитку;
- погіршення якості продукції – стресові умови можуть вплинути на якість врожаю, роблячи його менш придатним для продажу або споживання;
- збільшення витрат – потреба у додаткових заходах для боротьби з наслідками погодних аномалій (наприклад, зрошення або захист від заморозків) збільшує витрати на виробництво;
- невизначеність планування – непередбачуваність погодних умов ускладнює довгострокове планування і може призвести до коливань у доходах фермерів [18].

Для зниження негативного впливу глобальних змін клімату в галузі рослинництва на сьогодні необхідно застосовувати сучасні агротехнології та агроекологічні практики (табл. 3.1).

Використання стійких до посухи сортів сільськогосподарських культур, ефективних зрошувальних систем, методів агроекологічного землеробства та технологій моніторингу дають можливість підвищити врожайність, знизити ризики та забезпечити стабільність виробництва в умовах змін клімату [4].

Використання передових технологій, таких як дрони для моніторингу полів, сенсори для контролю за станом ґрунту, автоматизовані системи управління (FMS) та точне землеробство, значно підвищує ефективність

виробництва сільськогосподарських культур. Ці технології дозволяють оптимізувати використання ресурсів, підвищити врожайність та знизити витрати [19].

Таблиця 3.1

Сучасні агротехнології для мінімізації впливу негативних чинників на виробництво продукції рослинництва

Вид агротехнології	Характеристика
Стійкі до посухи сорти рослин	розробка та впровадження сортів, які здатні розвиватися навіть під час посухи. Такі сорти мають глибшу кореневу систему, що дозволяє їм використовувати вологу з глибших шарів ґрунту, а також мають біохімічні механізми, що зменшують втрату води через випаровування.
Зрошувальні системи	використання ефективних систем зрошення, таких як крапельне зрошення, яке дозволяє доставляти воду безпосередньо до кореневої системи рослин, знижуючи її витрати і підвищуючи врожайність. Сучасні автоматизовані системи зрошення також дозволяють регулювати подачу води відповідно до потреб рослин, залежно від погодних умов.
Сівозміна	чергування культур на одній площі для покращення структури ґрунту, зменшення ерозії та зниження ризику поширення шкідників і хвороб.
Використання покривних культур	вироснування рослин, які не призначені для врожаю, але сприяють збереженню вологи в ґрунті, запобіганню ерозії і збагаченню ґрунту поживними речовинами.
Консерваційне землеробство	мінімальний обробіток ґрунту, що зменшує ерозію, покращує структуру ґрунту і зберігає вологу.
Інноваційні методи обробітку ґрунту	застосування методів обробітку ґрунту, які сприяють збереженню вологи, покращенню структури ґрунту та зниженню витрат енергії. Це включає, наприклад, використання нульового обробітку або мінімального обробітку ґрунту.
Технології моніторингу та прогнозування	використання супутникових даних, дронів та сенсорів для моніторингу стану полів та прогнозування погодних умов. Це дозволяє фермерам оперативно реагувати на зміни та планувати заходи для мінімізації ризиків.
Біологічний захист рослин	використання природних ворогів шкідників і хвороб для зменшення потреби в хімічних засобах захисту рослин.

Таблиця 3.2

Сучасні ключові технології, що сприяють підвищенню ефективності
виробництва продукції рослинництва

Вид новітніх технологій	Опис технології	Основні переваги використання
1	2	3
Дрони для моніторингу полів	Дрони (безпілотні літальні апарати) стають невід'ємною частиною сучасного сільського господарства. Вони забезпечують високоточний моніторинг полів, що дозволяє фермерам оперативно отримувати важливу інформацію про стан посівів	Мають сенсори для контролю за станом ґрунту. Сенсорні технології дозволяють точно контролювати різні параметри ґрунту, що є критично важливим для ефективного управління в галузі рослинництва.
Аерофотозйомка та відеомоніторинг	Дозволяють отримувати зображення високої роздільної здатності, що допомагає виявляти проблемні зони на полях (наприклад, уражені шкідниками рослини, зони з недостатньою вологістю). NDVI-аналіз: дрони можуть проводити аналіз вегетаційного індексу (NDVI), що допомагає оцінити стан здоров'я рослин і вчасно виявляти стресові фактори. Картографування полів: створення детальних карт полів для кращого управління посівами та планування сільськогосподарських робіт.	Підтримка вологості ґрунту – сенсори, що вимірюють рівень вологості ґрунту, дозволяють оптимізувати зрошення, запобігаючи як надмірному зволоженню, так і дефіциту вологи. Оптимізація поживних речовин в ґрунті – сенсори для вимірювання рівня азоту, фосфору, калію та інших елементів у ґрунті допомагають визначати необхідні добрива та їх оптимальні дози. Контроль температури ґрунту дозволяє краще планувати посівні роботи і визначати оптимальні строки для різних культур.
Автоматизовані системи управління фермою (FMS)	Інтегрують різні аспекти сільськогосподарських операцій в єдину платформу, що забезпечує комплексний підхід до управління фермерським господарством	Планування та контроль операцій – допомагають у плануванні посівів, збиранні врожаю, застосуванні добрив та пестицидів. Моніторинг та аналіз даних – збір і аналіз даних про врожайність, використання ресурсів, витрати та доходи, що дозволяє приймати обґрунтовані рішення. Управління запасами – контроль за запасами насіння, добрив, пестицидів та інших ресурсів.

Продовження таблиці 3.2

1	2	3
Точне землеробство (Precision Agriculture)	Базується на використанні технологій для оптимізації обробітку ґрунту, сівби, зрошення, внесення добрив та засобів захисту рослин.	Основні компоненти точного землеробства 4GPS-навігація – використовується для точного керування с.-г. технікою, що зменшує перекриття та пропуски під час польових робіт. Картографування врожайності – створення карт врожайності для визначення продуктивності різних зон на полі і оптимізації майбутніх посівів. Зонування полів – розподіл полів на зони для диференційованого застосування добрив та інших ресурсів, що дозволяє максимально ефективно використовувати ресурси та підвищити врожайність.

Технологічний прогрес у сільському господарстві, зокрема у галузі рослинництва, має значний вплив на підвищення ефективності виробництва. Використання передових технологій дозволяє фермерам оптимізувати використання ресурсів, підвищити врожайність та знизити витрати. Розглянемо ключові технології, що сприяють цим досягненням (табл. 3.2).

Використання передових технологій у рослинництві значно підвищує ефективність виробництва сільськогосподарської продукції. Дрони, сенсори, автоматизовані системи управління фермою та точне землеробство дозволяють аграрним товаровиробникам оптимізувати використання ресурсів, підвищити врожайність та знизити витрати. Інтеграція цих технологій сприяє розвитку стійкого та ефективного сільського господарства, здатного адаптуватися до сучасних викликів та забезпечувати продовольчу безпеку [5].

Економічні та ринкові умови: Коливання цін на сільськогосподарську продукцію та ресурси, глобальна конкуренція та вимоги до якості продукції створюють нові виклики для аграрних підприємств. В таких умовах

важливим є впровадження стратегій, що дозволяють знижувати собівартість продукції та підвищувати її якість.

Аграрні підприємства працюють в умовах високої невизначеності та постійних змін на внутрішньому та зовнішньому ринках. Коливання цін на сільськогосподарську продукцію та ресурси, глобальна конкуренція та суворі вимоги до якості продукції ставлять перед ними нові виклики. Розглянемо більш детально, як ці чинники впливають на ефективність виробництва сільськогосподарської продукції в аграрному секторі:

Цінові коливання – ціни на сільськогосподарську продукцію можуть значно коливатися через зміни в попиті та пропозиції, природно-кліматичні умови, політичні та економічні фактори. Це впливає на доходи фермерів і може призвести до збитків.

Вартість ресурсів – ціни на ресурси, такі як добрива, паливо, насіння та засоби захисту рослин, також схильні до коливань. Зростання цін на ресурси підвищує собівартість виробництва, зменшуючи рентабельність.

Міжнародна торгівля – відкриття ринків і розвиток міжнародної торгівлі створюють додаткову конкуренцію для місцевих виробників. Аграрні підприємства повинні конкурувати не лише з місцевими фермерами, а й з виробниками з інших країн, які можуть мати переваги у вигляді нижчих виробничих витрат або кращих кліматичних умов.

Вимоги до якості – глобальна конкуренція підвищує вимоги до якості продукції. Споживачі вимагають продукції високої якості, безпечної для здоров'я та екологічно чистої. Це вимагає від аграрних підприємств дотримання міжнародних стандартів якості.

У таких умовах ключовим є впровадження ефективних стратегій, які допоможуть знижувати собівартість продукції та підвищувати її якість (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Впровадження ефективних стратегій, які допоможуть знижувати собівартість продукції та підвищувати її якість

Вид стратегії	Характеристика
Впровадження інноваційних технологій	<p>Автоматизація та механізація: Використання сучасної техніки та автоматизованих систем управління фермою дозволяє знизити витрати на робочу силу та підвищити продуктивність.</p> <p>Енергозбереження: Впровадження енергоефективних технологій, використання відновлюваних джерел енергії допомагають знизити витрати на енергоресурси.</p>
Оптимізація управління ресурсами	<p>Точне землеробство: Використання даних GPS, дронів та сенсорів для точного управління польовими роботами дозволяє оптимізувати використання добрив, пестицидів та води, знижуючи витрати і підвищуючи врожайність.</p> <p>Раціональне використання водних ресурсів: Системи крапельного зрошення та інші ефективні методи зрошення знижують витрати води.</p>
Підвищення якості продукції	<p>Вибір високоякісного насіння: Використання сертифікованого насіння високої якості, стійкого до хвороб та несприятливих умов, підвищує врожайність та якість продукції.</p> <p>Контроль якості на всіх етапах виробництва: Впровадження систем управління якістю, таких як ISO 9001 забезпечує відповідність продукції міжнародним стандартам</p>
Диверсифікація виробництва	<p>Розширення асортименту продукції: Вирощування різних культур дозволяє знизити ризики, пов'язані з коливанням цін на окремі види продукції, і збільшити доходи.</p> <p>Переробка продукції: Вкладення в переробні потужності дозволяє отримувати додаткову вартість і знижувати залежність від коливань цін на сировину</p>
Фінансові стратегії	<p>Хеджування ризиків: Використання фінансових інструментів, таких як ф'ючерси та опціони, для захисту від цінових коливань..</p>
Покращення логістики та збуту	<p>Оптимізація логістичних процесів: Зниження витрат на транспортування та зберігання продукції за рахунок ефективної організації логістики.</p> <p>Маркетинг і просування продукції: Розвиток бренду, участь у виставках, використання сучасних маркетингових інструментів для збільшення попиту на продукцію.</p>

Економічні та ринкові умови створюють значні виклики для аграрних підприємств, проте впровадження ефективних стратегій дозволяє знижувати собівартість продукції та підвищувати її якість. Використання сучасних технологій, оптимізація управління ресурсами, диверсифікація виробництва, фінансові стратегії та покращення логістики сприяють підвищенню конкурентоспроможності аграрних підприємств в умовах глобальної конкуренції та постійних змін на ринку [7, 9].

Екологічна стійкість: Сучасні аграрні підприємства повинні враховувати екологічні аспекти своєї діяльності. Це включає в себе зменшення використання хімічних добрив і пестицидів, впровадження органічного землеробства, захист біорізноманіття та раціональне використання водних ресурсів.

Аграрні підприємства повинні враховувати екологічні аспекти своєї діяльності, щоб забезпечити довгострокову стійкість виробництва та зберегти природні ресурси для майбутніх поколінь. Це включає зменшення використання хімічних добрив і пестицидів, впровадження органічного землеробства, захист біорізноманіття та раціональне використання водних ресурсів.

Зменшення використання хімічних добрив і пестицидів, а саме біологічні методи захисту рослин: Використання біологічних пестицидів та методів інтегрованого захисту рослин (ІРМ) дозволяє зменшити потребу в хімічних засобах захисту рослин. Це допомагає зберегти стан ґрунту та запобігти забрудненню навколишнього середовища. Використання компосту, гною, зеленої маси та інших органічних добрив сприяє поліпшенню структури ґрунту та збагаченню його поживними речовинами, що зменшує потребу у хімічних добривах.

Точне внесення добрив та пестицидів за допомогою GPS та інших технологій дозволяє знизити витрати хімічних засобів, підвищуючи ефективність їх використання та зменшуючи негативний вплив на довкілля. А також, сертифікація органічної продукції, виробництво сертифікованої

органічної продукції, що відповідає міжнародним стандартам, забезпечує доступ до ринків з високим попитом на органічні продукти та дозволяє отримувати преміальну ціну.

Використання природних методів ведення землеробства, таких як сівозміна, мульчування, застосування покривних культур та зменшення обробітку ґрунту, допомагає зберігати екосистемні послуги та підвищувати родючість ґрунту.

Підтримка та захист біорізноманіття на аграрних територіях, створення буферних зон, смуг природної рослинності, використання різноманітних культур та диких видів рослин сприяють збереженню екосистемних функцій та стабільності агроекосистем [20].

До раціональне використання водних ресурсів, можна віднести:

- ефективні системи зрошення – використання крапельного зрошення, автоматизованих систем управління водними ресурсами та технологій збереження вологи дозволяє зменшити витрати води та підвищити ефективність її використання.
- збереження водних ресурсів – провадження методів консервації води, таких як мульчування, посадка покривних культур та застосування практик консерваційного землеробства, допомагає зберігати вологу в ґрунті та зменшувати ерозію.
- відновлення водних екосистем– захист та відновлення природних водних екосистем, таких як річки, озера та болота, сприяє підтримці гідрологічного балансу, забезпечує чисту воду для зрошення та підвищує стійкість агроекосистем до кліматичних змін.

До переваг екологічної стійкості, відносять [21]:

- поліпшення якості продукції – виробництво екологічно чистої продукції без хімічних забруднень підвищує її якість та робить її більш привабливою для споживачів, що особливо важливо в умовах зростаючого попиту на органічні продукти.

- зниження витрат – використання природних методів управління ресурсами, біологічних добрив та пестицидів допомагає знизити витрати на хімічні засоби, покращуючи економічну ефективність виробництва.
- збереження довкілля – захист біорізноманіття, збереження водних ресурсів та зниження хімічного навантаження на довкілля сприяють збереженню екосистем та природних ресурсів для майбутніх поколінь.

Таблиця 3.4

Методи підвищення ефективності виробництва продукції
рослинництва

Опис методу підвищення виробництва	Детальна інформація щодо кожного методу
Точне землеробство	Використання GPS-технологій та даних з супутників для точного управління польовими роботами. Це дозволяє зменшити використання добрив, пестицидів та насіння, що знижує витрати та покращує врожайність.
Агроекологічні практики	Впровадження сівозміни, використання покривних культур, мінімальний обробіток ґрунту, біологічний контроль шкідників. Ці практики сприяють збереженню родючості ґрунту, зменшують ерозію та покращують екосистемні послуги.
Інноваційні технології	Використання дронів для спостереження за станом полів, автоматизованих систем для управління фермою, сенсорних систем для моніторингу вологості ґрунту, рівня поживних речовин, стану рослин. Це дозволяє оперативно реагувати на зміни та приймати обґрунтовані рішення.
Використання біотехнологій	Генетична модифікація рослин для підвищення їх стійкості до стресових умов, таких як посуха, шкідники та хвороби. Це дозволяє підвищити врожайність і зменшити втрати.
Оптимізація управлінських процесів	Впровадження сучасних систем управління ресурсами (ERP), планування виробництва та контролю за витратами. Це сприяє більш ефективному використанню ресурсів та підвищенню продуктивності праці.

Екологічна стійкість є ключовим елементом у забезпеченні довгострокової ефективності та життєздатності аграрних підприємств.

Зменшення використання хімічних добрив і пестицидів, впровадження органічного землеробства, захист біорізноманіття та раціональне використання водних ресурсів сприяють збереженню земельних ресурсів, підвищенню якості продукції та економічної ефективності виробництва. Ці заходи допомагають аграрним підприємствам адаптуватися до сучасних викликів та забезпечувати стале виробництво продовольства. В табл. 3.4 наведено методи підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва [6].

Рис. 3.2. Шляхи підвищення економічної ефективності функціонування аграрних підприємств

Одним з основних напрямів удосконалення управління ефективністю

виробництва продукції рослинництва в аграрних підприємствах є впровадження заходів направлених на покращення використання земельних угідь на основі поліпшення їх родючості та підвищення валових зборів продукції рослинництва. Запропоновані заходи щодо підвищення економічної ефективності галузі рослинництва в аграрних підприємствах розглянемо на рис. 3.2.

Підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва в сучасних умовах є складним завданням, що вимагає комплексного підходу. Використання новітніх технологій, оптимізація управлінських процесів, впровадження екологічно стійких практик та адаптація до змін клімату є ключовими факторами успіху будь-якого аграрного підприємства. Це дозволить їм підвищити свою конкурентоспроможність, знизити витрати та забезпечити стійкий розвиток у довгостроковій перспективі.

3.2. Розробка стратегічних рішень підвищення ефективності виробництва

Для стабільного функціонування фермерського господарства в умовах військового стану необхідно дуже важливого значення набуває визначення впливу чинників зовнішнього середовища та оцінка силу їх впливу. Також актуальним для підприємства є оцінка його сильних та слабких сторін. Вплив зазначених чинників можна здійснити за допомогою методу стратегічного аналізу – SWOT-аналізу.

Результати, отримані після проведення SWOT є базою для прийняття управлінських рішень у різних сферах діяльності компанії та основою для формування і реалізації оптимальних стратегій розвитку фермерського господарства. Даний метод дозволяє оцінити сильні та слабкі сторони підприємства, а також визначити його позицію на ринку (можливості та загрози). Проаналізуємо вплив чинників зовнішнього середовища та оцінимо внутрішнє середовище в якому функціонує фермерське господарство.

Оцінимо сильні та слабкі сторони ФГ АГРО МАКС і КО його можливості та загрози використавши SWOT-аналіз (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Матриця SWOT-аналізу досліджуваного підприємства

Внутрішнє середовище Зовнішнє середовище		Сильні позиції (S)	Слабкі позиції (W)
		Господарство має вигідне місце розміщення Підприємство протягом останніх років є прибутковим Високий рівень мотивації працівників	Виробляє не велику кількість продукції Невеликі розміри земельних угідь Відсутність менеджера Недостатні знання в сфері менеджменту та стратегічної розвитку
Можливості (O)	Використання ресурсозберігаючих технологій Вибір найбільш вигідних каналів розподілу Удосконалення матеріально-технічної бази Підвищення врожайності сільськогосподарських культур Кредитування	Стратегія SO Використання ресурсозберігаючих технологій в галузі рослинництва призведе до підвищення врожайності культур та скорочення виробничих витрат	Стратегія WO Введення в штат фермерського господарства спеціаліста з менеджменту
	Загрози (T)	Наявність конкурентів Різне підвищення курсу валют Проблеми зі збутом зерна через військовий стан в країні Міграція населення Окупація територій Підвищення цін на енергоносії, що призведе до збільшення виробничих витрат Військовий стан	Стратегія ST Розробка адаптивної стратегії швидкого реагування на зміни з боку зовнішнього середовища

На основі SWOT-аналізу було виявлено для ФГ АГРО МАКС і КО його сильні і слабкі сторони. Згрози можуть суттєво вплинути на його діяльність. Так як підприємство не може повністю усунути вплив загроз з боку зовнішнього середовища, воно повинно їх врахувати при розробці заходів щодо подальшого ефективного функціонування в тих умовах, які зараз склалися. «В першу чергу, держава повинна вчасно реагувати на зміни

зовнішнього оточення та використовувати весь свій вплив для створення більших можливостей для підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва» [34].

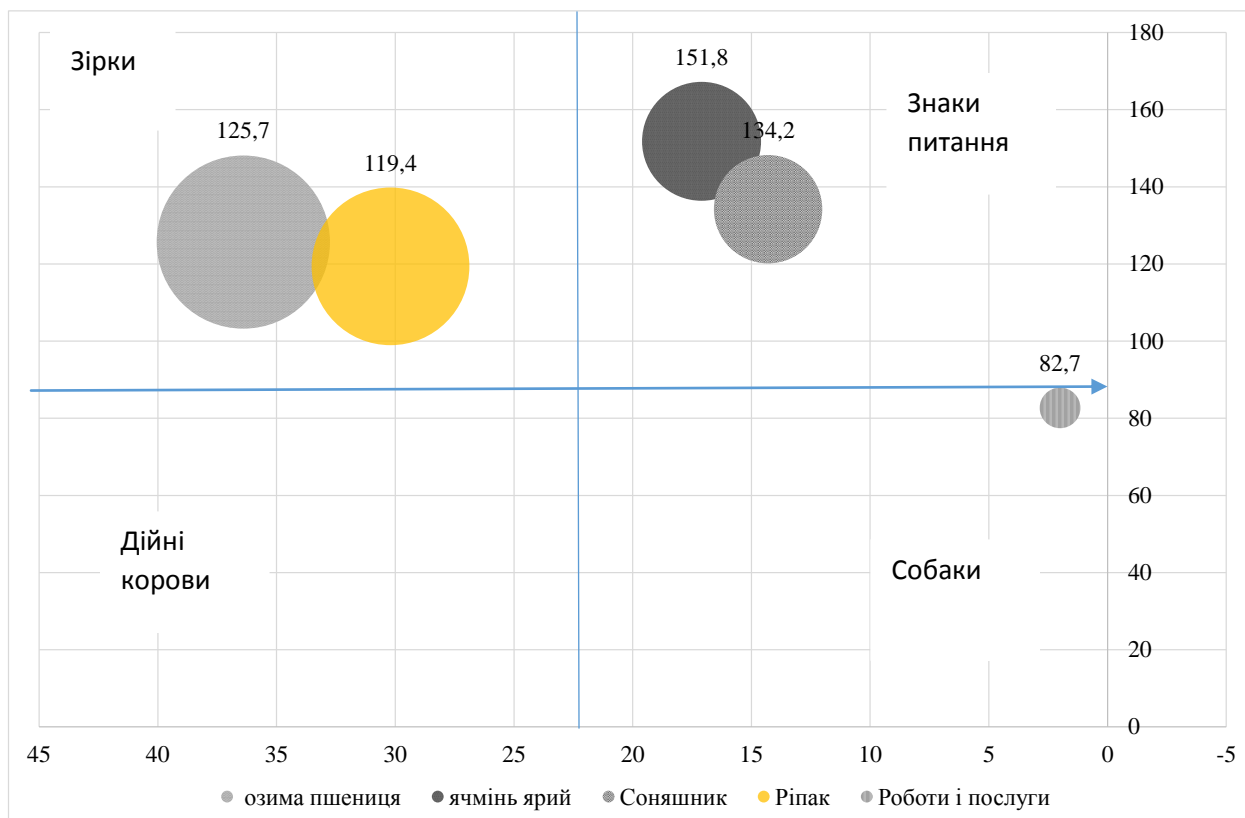
Оцінимо товарний асортимент продукції досліджуваного підприємства, щоб знати які види продукції найбільш вигідні для компанії, вивчивши їхню позицію по відношенню до інших товарів. Для цього скористаємося методом стратегічного аналізу Матриця БКГ. Вона будується на таких показниках: частка продукції в загальному обсязі збуту, %; темп зростання обсягу збуту окремих видів продукції, %. Дані, необхідні для побудови матриці БКГ, представлені в табл. 3.6.

Таблиця 3.6

Вихідні дані для побудови матриці БКГ для досліджуемого підприємства

Назва товару	2021 р., тис. грн.	2023 р., тис. грн.	Частка товару в загальному обсязі збуту підприємства, %	Темп приросту обсягів збуту продукції, %
Озима пшениця	3962,4	4978,9	36,4	125,7
Ячмінь ярий	1542,9	2341,7	17,1	151,8
Соняшник	1451,2	1947,8	14,3	134,2
Ріпак	3451,9	4121,3	30,2	119,4
Роботи послуги	332,5	275,1	2,0	82,7
Разом	10740,9	13664,8	100,0	127,2

Скориставшись наведеними показниками, побудуємо матрицю БКГ для виявлення в товарному портфелі підприємства найбільш привабливі види продукції та найменш прибуткові. За результатами даної матриці можна розробити товарні стратегії для окремих видів продукції (рис. 3.3).

Рис. 3.3. Матриця БКГ товарного портфелю фермерського господарства АГРО МАКС і КО

З рис. 3.3. видно, що до сектору «Зірки» потрапили такі види продукції як озима пшениця і ріпак. Це свідчить, про те, що ці види продукції мають найбільшу частку виручку та постійні темпи її зростання. Ці види продукції в товарному портфелі підприємства бажано підтримувати та оберігати. Продукція, яка потрапила до сектору «Зірки» забезпечує підприємство високим валовим доходом на протязі тривалого періоду. Ці види продукції не потребують додаткових вкладень і приносять підприємству дохід.

До сектору «Знаки питання» потрапили такі види продукції як ячмінь ярий та соняшник. Це означає, що виручка від їх продажу зростає досить високими темпами, але частка ринку цих товарів може бути нижчою в порівнянні з товарами, що потрапили до сектору «Зірок». Економічні показники виробництва та збуту цих видів продукції необхідно постійно аналізувати, щоб вони в майбутньому могли стати «Зірками».

В сектор «Собаки» потрапили роботи і послуги, темпи зростання яких знижуються і частка ринку їх незначна. Вони характеризуються низькими

прибутками і не приносять підприємству дохід. Такі види продукції в перспективі можна вилучити з товарного асортименту і замінити на більш прибуткові або ж розширити виробництво вже існуючих товарів.

Оцінка товарного асортименту фермерського господарства свідчить проте, що самими вигідними є ріпак та озима пшениця, які забезпечуватимуть підприємству дохідність та прибутковість в довгостроковому періоді.

Оцінивши сильні та слабкі позиції підприємства, його можливості та загрози, доцільно запропонувати набір бізнес-стратегій для підвищення економічної ефективності виробництва і збуту продукції рослинництва, підвищення конкурентоспроможності фермерського господарства та забезпечення його стійкого розвитку (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

Бізнес-стратегії для підвищення економічної ефективності виробництва і збуту продукції рослинництва в ФГ АГРО МАКС і КО

Вид стратегії	Характеристика стратегії
Глибоке проникнення на ринок	Підвищення рівня обслуговування Зниження виробничих та збутових витрат Використання заходів стимулювання збуту Підвищення лояльності споживачів
Формування цільових ринків	Визначення нових сфер застосування сільськогосподарської продукції Вихід на нові ринки збуту Збільшення частки ринку
Удосконалення продукції	Підвищення якості сільськогосподарської продукції Підвищення врожайності сільськогосподарських культур Розширення товарного асортименту

Для більш ефективного функціонування, фермерському господарству необхідно врахувати вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, оцінити свої сили та можливості ефективно використовувати наявні ресурси, що забезпечить підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

В результаті проведених досліджень в кваліфікаційній роботі можна зробити наступні висновки:

1. Економічні показники ефективності виробництва продукції рослинництва є основою для оцінки функціонування аграрного підприємства. Вони допомагають оцінити результативність використання ресурсів, виявити можливості для оптимізації витрат та підвищення рентабельності. Постійний моніторинг та аналіз цих показників дає можливість аграрному підприємству оперативно реагувати на зміни зовнішнього середовища та впроваджувати ефективні управлінські рішення для забезпечення постійного та стабільного розвитку. У сучасних умовах постійних змін ринкових та екологічних умов, використання економічних показників є невід'ємною частиною успішного управління аграрним бізнесом.

2. Підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва в сучасних умовах є складним завданням, що вимагає комплексного підходу. Використання новітніх технологій, оптимізація управлінських процесів, впровадження екологічно стійких практик та адаптація до змін клімату є ключовими факторами успіху будь-якого сільськогосподарського підприємства. Це дозволить аграрним підприємствам підвищити свою конкурентоспроможність, знизити витрати та забезпечити стійкий розвиток у довгостроковій перспективі.

3. Економічні показники ефективності виробництва продукції рослинництва відображають рівень використання ресурсів підприємств та досягнення певних результатів у аграрному секторі. Вони допомагають оцінити рентабельність, продуктивність та економічну стійкість підприємства. Аналіз цих показників дозволяє підприємствам приймати обґрунтовані управлінські рішення для підвищення своєї ефективності.

4. Фермерське господарство АГРО МАКС і КО розміщене в с. Демидівка, Жмеринського району Вінницької області. Загальна земельна площа ФГ АГРО МАКС і КО складає 325,4 га, з яких 91,6 % зайнято під

ріллею. Головним видом діяльності фермерського господарства є виробництво продукції рослинництва. Найбільшу частку грошових надходжень припадає на озиму пшеницю – 37,0 % та соняшник – 30,0 %, найменшу частку валового доходу в фермерському господарстві отримують від реалізації іншої продукції, робіт та послуг – 2,0 %.

5. Протягом 2021-2023 рр. практично всі результативні показники в досліджуваному підприємстві підвищились. Основні виробничі засоби в розрахунку на 100 га с.-г. угідь зросли на 24,9%, що пов'язано з розвитком технічного потенціалу господарства. Прямі затрати праці зменшилися в 2023 р. з 9,3 тис. люд.-год. до 9,1 тис. люд.-год., або на 1,9 %. Це свідчить про підвищення ефективності використання трудових ресурсів та автоматизацію виробничих процесів. Вартість валової продукції в розрахунку на 1 га с.-г. угідь підвищилась за останні три роки на 18,1%, що пов'язано з перевищенням темпів зростання валової продукції над темпами зростання площі с.-г. угідь.

6. Незважаючи на збільшення повної собівартості (на 21,0%) прибуток від реалізації продукції підвищився на 58,7 %, що зумовлено зростанням рівня цін на окремі види продукції в 2023 році. За рахунок збільшення прибутку, рівень рентабельності в 2023 р. зріс на 6,2 в.п. В цілому можна сказати, що господарство на протязі останніх трьох років, є прибутковим та рентабельним.

7. Головною метою діяльності будь-якого аграрного підприємства є досягнення високих економічних результативних показників: виручки від реалізації, прибутку, рівня рентабельності, окупності витрат. В фермерському господарстві АГРО МАКС і КО розвинена саме галузь рослинництва. Продукція рослинництва на підприємстві представлена такими видами: зернові культури (ячмінь та озима пшениця) та олійні культури (соняшник та ріпак). Як бачимо, товарний асортимент продукції в господарстві не широкий, що пов'язано з невеликими розмірами земельних угідь, які знаходяться у володіння фермерського господарства.

8. Набілиш рентабельним видом продукції на підприємстві є соняшник та ріпак, рівень рентабельності яких в 2023 році становить 43,3 % та 32,4 % відповідно. Найнижчі прибутки підприємство отримало від виробництва і реалізації ячменя ярого, рівень рентабельності якого склад всього 9,2%. Тому, підприємству необхідно переглянути свій товарний портфель і розширити його за рахунок виробництва більш прибуткових культур.

9. Сільськогосподарська продукція реалізується господарством через канали збуту: посередники, переробні підприємства та інші канали (населенню в рахунок пайових внесків). Лівова частка продукції рослинництва продається оптовим посередникам, понад 60,0%. Другим за вагомістю збутовим каналом є реалізації продукції переробним компаніям (понад 30,0%), і незначна частина продукції реалізується за іншими каналами збуту.

10. Підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва в сучасних умовах є складним завданням, що вимагає комплексного підходу. Використання новітніх технологій, оптимізація управлінських процесів, впровадження екологічно стійких практик та адаптація до змін клімату є ключовими факторами успіху будь-якого аграрного підприємства. Це дозволить їм підвищити свою конкурентоспроможність, знизити витрати та забезпечити стійкий розвиток у довгостроковій перспективі.

11. Технологічний прогрес у сільському господарстві, зокрема у галузі рослинництва, має значний вплив на підвищення ефективності виробництва. Використання передових технологій дозволяє фермерам оптимізувати використання ресурсів, підвищити врожайність та знизити витрати.

12. Використання передових технологій у рослинництві значно підвищує ефективність виробництва сільськогосподарської продукції. Дрони, сенсори, автоматизовані системи управління фермою та точне землеробство дозволяють аграрним товаровиробникам оптимізувати використання ресурсів,

підвищити врожайність та знизити витрати. Інтеграція цих технологій сприяє розвитку стійкого та ефективного сільського господарства, здатного адаптуватися до сучасних викликів та забезпечувати продовольчу безпеку.

13. Одним з основних напрямів удосконалення управління ефективністю виробництва продукції рослинництва в аграрних підприємствах є впровадження заходів направлених на покращення використання земельних угідь на основі поліпшення їх родючості та підвищення валових зборів продукції рослинництва. Запропоновані заходи щодо підвищення економічної ефективності галузі рослинництва в аграрних підприємствах.

14. Для стабільного функціонування фермерського господарства в умовах військового стану необхідно дуже важливого значення набуває визначення впливу чинників зовнішнього середовища та оцінка силу їх впливу. Також актуальним для підприємства є оцінка його сильних та слабких сторін. Вплив зазначених чинників на діяльність фермерського господарства АГРО МАКС і КО було проведено за допомогою SWOT-аналізу. Оцінивши сильні та слабкі позиції підприємства, його можливості та загрози, нами запропоновано набір бізнес-стратегій для підвищення економічної ефективності виробництва і збуту продукції рослинництва, посилення конкурентних позицій фермерського господарства та забезпечення його стійкого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрійчук В.Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу: підручник. Київ: КНЕУ, 2015. 783 с.
2. Бреус С.В. Аналіз стану і перспективи експорту високотехнологічної продукції промисловості України. Стратегічні пріоритети. 2010. №1 (14). С. 16–22.
3. Брояка А.А. Оцінка та шляхи підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства. Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Серія: Економічні науки. Полтава, 2012. Випуск 5. Том 2. С. 46–51.
4. Вакульчик О.М., Дубицький Д.П. Аналіз ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства. Вісник Академії митної служби України. Сер. Економіка. 2012. №2. С. 75–82.
5. Васюк Т.В. Методи дослідження та визначення економічної ефективності зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання. Актуальні проблеми економіки. 2015. № 3. С. 131–136.
6. Газенко К.В. Економічна ефективність виробництва продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах Вознесенського району Миколаївської області. Глобальні а національні проблеми економіки. Випуск 10. 2016. URL: <http://global-national.in.ua/archive/10-2016/61.pdf>
7. Дивнич О.Д. Особливості формування виробничої програми сільськогосподарського підприємства. *Інфраструктура ринку*. Вип. 50. 2020. С. 113 – 120. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2020/50_2020_ukr/20.pdf (дата звернення 16.05.2024).
8. Жибак М. М., Федуняк І. О. Основні напрями підвищення ефективності функціонування аграрних формувань з виробництва продукції рослинництва. Ефективна економіка. 2019. № 5. URL:

<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7029>). DOI: [10.32702/2307-2105-2019.5.6](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.5.6)

9. Жовковська Т.Т. Методологія прийняття управлінських рішень за рефлексивного підходу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Випуск 19. Ч.1. С. 146 – 151. URL: <http://surl.li/gjqnj> (дата звернення 12. 04.2024).
- 10.Замрига А.В. Методичні підходи до оцінки ефективності інноваційних процесів в рослинництві. *Економічний вісник університету*. 2015. № 26/1. С. 70–73
- 11.Кадирус І. Г., Донських А. С., Олійник Ю. О. Оцінювання конкурентоспроможності аграрного підприємства. *Агросвіт*. 2019. № 21. С. 100–106.
- 12.Кадирус І.Г., Донських А.С., Левковська К.І. Формування маркетингових стратегій у забезпеченні конкурентоспроможності аграрних підприємств. *Економічна наука*. 2018. №22. С. 85-89
- 13.Кадирус І. Г., Курбацька Л.М. Теоретичні аспекти формування конкурентної стратегії аграрних підприємств. *Агросвіт*. 2014. № 1. С. 3-5.
- 14.Калінчик М.В. Методичні та практичні аспекти економічної оцінки ресурсозберігаючих технологій у сільському господарстві. *Економіка АПК*. 2013. № 11. С. 86–91.
- 15.Козак Ю.Г., Логвінова Н.С., Заєць М.А. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств. К.: Освіта України, 2012. 272 с.
- 16.Котиш О.М. Теоретичні аспекти ефективності зовнішньоекономічної діяльності: понятійно-категоріальний апарат. Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 17–18 листопада 2016 р. Харків: ФОП Лібуркіна Л.М., 2016. С. 334–340.
- 17.Кривов'язюк І.В. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства: навч. посіб. Луцьк: Надстир'я, 2005. 140 с.

- 18.Кривов'язюк І.В., Божидарнік Т.В. Комплексна економічна діагностика підприємства : монографія. Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2012. 226 с.
- 19.Куценко А. В. Організаційно-економічний механізм управління ефективністю діяльності підприємств споживчої кооперації України: монографія. Полтава: РВВ ПУСКУ, 2008. 205 с.
- 20.20. Лещенко, С. В., Корнієнко, О. В. Оцінка ефективності виробництва продукції рослинництва в умовах змін клімату. Економіка та суспільство. 2020. №18, 126-135.
- 21.Маркіна І. А. Методологічні питання ефективності управління. Фінанси України. 2000. № 6. С. 24.
- 22.Мазур К.В., Гонтарук Я.В. Тенденції і умови ефективного функціонування сировинної бази підприємства АПК. The scientific heritage. 2020. № 49. С. 29–38
- 23.Мірошник Р., Баглай І. Проблеми ринку зернових культур в Україні та шляхи їх вирішення. Економіка та суспільство, 2022, № (39). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-24>
- 24.Офіційний веб-сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. URL: www.minagro.gov.ua
- 25.Павлова Г. Є., Приходько І. П., Своднін І. М.. Ефективність виробництва продукції рослинництва як фактор забезпечення економічної безпеки сільськогосподарського підприємства. Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. Ужгород: Гельветика, 2017. Вип. 15. Ч. 2. С. 60–63
- 26.Псюк Р.М. Детермінанти ефективності зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств. Управління інноваційним процесом в Україні: налагодження взаємодії між учасниками: тези доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції, МІРУ–2014, 22–23 травня 2014 р., Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. С. 98–99.

- 27.Рябчик І.В., Галушко В.В. Нові підходи до аналізу ефективності сільськогосподарських підприємств. Економіка АПК. 2014. № 3. С. 101-108.
- 28.Семенов Г.А., Семенов А.Г. Економічна ефективність зовнішньоекономічної діяльності акціонерного товариства. Економічний вісник Донбасу. 2009. № 4, С. 54–59.
- 29.Смірнова, О.М., Петров, В.І. (2019). Управління ефективністю виробництва на підприємствах аграрного сектора. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Економіка та менеджмент, 341(1), 123-131.
- 30.Федуняк І.О., Федуняк Т.В. Економічна ефективність виробництва валової продукції сільського господарства з врахуванням основних напрямів її переробки. Ефективна економіка. 2014. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3500>
- 31.Чередніченко, О.О. Ефективність виробництва органічної продукції рослинництва. Економічні горизонти, 2021. (1(16), 22–29. URL: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.1\(16\).2021.252416](https://doi.org/10.31499/2616-5236.1(16).2021.252416)
- 32.Чикуркова А. Д. Стратегія управління персоналом в аграрному секторі економіки: [монографія]. Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2010. 428 с.
- 33.Чорна К.В. Стратегічний аналіз у системі заходів підвищення конкурентоспроможності підприємства. Соціально-гуманітарний вісник. 2022.
- 34.Фастівець Н.П. Особливості функціонування зернопродуктового підкомплексу АПК [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/6.2/314.pdf>
- 35.Agronomy Journal Online (published by the American Society of Agronomy): URL: <https://access.onlinelibrary.wiley.com/journal/14350621>
- 36.International Food Policy Research Institute (IFPRI): URL: <https://www.ifpri.org/>

37. International Society for Horticultural Science (ISHS): URL: <https://www.ishs.org/>
38. FAO. The importance of Ukraine and the Russian Federation for global agricultural: 10 June 2022 Update. 2022. URL: http://file://main.oecd.org/Homedir2/Frezal_C/Agricultural%20Outlook%2022/FAO%20brief%20June.pdf
39. Farrell M. J.: The Measurement of Productive Efficiency. *Journal of the Royal Statistical Society. Series A (General)*, vol. 120, no. 3: 253-290.
40. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO): URL: <http://www.fao.org/>
41. Global BOPP film market to approach \$21 billion by 2024. *Converting Quarterly*. 2017. URL: <http://www.convertingquarterly.com/industry-news1/global-bopp-film-market-to-approach-21-billion-by-2024>.
42. Hindls R., HOLman, R., HRONOVÁ, S. et al., 2003: *Ekonomický slovník*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 519 s. ISBN 80-7179-819-3.
43. Jindal Poly Films Ltd. 2015. URL: http://jindalpoly.com/financial/Jindal_Poly_Films_Investor_Presentation_October_2015.pdf.
44. European Commission's Agriculture and Rural Development website: URL: https://ec.europa.eu/agriculture/index_en
45. Sevela M. Efficiency development of Czech foreign trade in high-technology products and high-value agricultural products. *AGRIC. ECON. Czech*. 2003. № 49 (10). p. 476–482.
46. Sharples J. A., Milham, N. (). Long-run competitiveness of Australian agriculture. Economic Research Service, U.S. Department of Agriculture, Foreign Agricultural Economic Report, 1990. №. 243.
47. Talmenssour, K. La compétitivité des entreprises : revue de littérature, théories et modèles Companies' competitiveness: literature review, theories and models. *International Journal of Accounting, Finance, Auditing, Management and Economics –IJAFAME* ISSN: 2658-8455 Volume 3, Issue 1-1, 2022
48. Treofan Group URL: <http://www.treofan.com>.

- 49.Mankiw, N. G., 2000: *Zásady ekonomie*. 1. vyd. Praha: Grada publishing, spol. S r. o., 768 s. ISBN 80-7169-891-1.
- 50.Petráčková, V., 1995: *Akademický slovník cizích slov*. 1. vyd. Praha: Academia, 445 s. ISBN 80-200-0523-4.
- 51.Samuelson, P. A., Nordhaus, W. D., 2001: *Economics*. 17th ed. Boston: McGraw – Hill, xxii, 452 p. ISBN 0-07-231489-3.

ДОДАТКИ

Основні економічні показники, які характеризують ефективність
виробництва продукції рослинництва

Показник	Інтерпретація
Врожайність на одиницю площі, ц/га	Відображає кількість продукції, отриманої з одного гектара посівної площі. Висока врожайність свідчить про ефективне використання землі та інших ресурсів.
Собівартість продукції, грн.	Прямі витрати: Включають витрати на насіння, добрива, засоби захисту рослин, паливо, оплату праці тощо. Непрямі витрати: Витрати на управління, амортизацію техніки та будівель, оренду землі тощо. Собівартість одиниці продукції: Обчислюється як загальні витрати, поділені на обсяг виробленої продукції. Зниження собівартості є важливим фактором підвищення рентабельності.
Рентабельність виробництва, %	Рентабельність продукції (%): Обчислюється як співвідношення прибутку до собівартості продукції. Висока рентабельність свідчить про ефективне використання ресурсів та високу конкурентоспроможність продукції. Рентабельність підприємства (%): Відображає загальну рентабельність всіх видів діяльності підприємства і є важливим показником його фінансової стійкості.
Продуктивність праці, грн.	Продуктивність на одного працівника (т/працівник): Відображає обсяг виробленої продукції на одного працівника. Підвищення продуктивності праці свідчить про ефективне використання трудових ресурсів та впровадження сучасних технологій
Ефективність використання капіталу, грн., %	Капіталовіддача – відображає обсяг продукції, виробленої на одиницю вкладеного капіталу. Висока капіталовіддача свідчить про ефективне використання інвестицій. Рентабельність капіталу – обчислюється як співвідношення прибутку до загального капіталу підприємства. Висока рентабельність капіталу вказує на ефективне використання фінансових ресурсів.
Ефективність використання землі, грн/га	Землевіддача – відображає обсяг виробленої продукції на одиницю площі. Висока землевіддача свідчить про ефективне використання земельних ресурсів.

Показники економічної стійкості	
Ліквідність підприємства	Коефіцієнт поточної ліквідності –відображає здатність підприємства покривати свої короткострокові зобов'язання за рахунок поточних активів. Високий коефіцієнт свідчить про надійність та стійкість підприємства
Фінансова стабільність	Коефіцієнт власного капіталу –відображає частку власного капіталу у загальній структурі капіталу підприємства. Висока частка власного капіталу свідчить про фінансову незалежність та стабільність
Оборотність капіталу	Коефіцієнт оборотності активів –обчислюється як співвідношення виручки до загальних активів підприємства. Високий коефіцієнт свідчить про ефективне використання активів